

A VALUTA SZEREPE A GAZDASÁGI VÁLSÁGBAN.

IRTA

ALMÁSI BALOGH ELEMÉR.

SZERZŐ SAJÁTJA.

B U D A P E S T, 1896.

ZÁPORI REGENHART FERENCZNEK,

A FERENCZ JÓZSEF-REND KÖZÉPKERESZTESÉNEK S A III. OSZT. VASKORONA-
REND LOVAGJÁNAK, GYÁRTULAJDONOSNAK, A BÉCSI MAGYAR EGYESÜLET S AZ
ÁLTALÁNOS LETÉTI BANK ELNÖKÉNEK, A MAGYAR TEXTIL-IPAROSOK ORSZÁGOS
, EGYESÜLETE ALELNÖKÉNEK STB.

Hálás tisztelettel

A S Z E R Z Ő.

A VALUTA SZEREPE A GAZDASÁGI VÁLSÁGBAN.

TARTALOM.

Tájékoztató	9
I. Mit értünk a valuta alatt?	12
II. A mi aranyvalutánk	16
III. Az ezüst árhanyatlásának oka	22
IV. A valuta-differenciák s azok következménye	28
V. A mezőgazdasági válság	31
VI. Az aranyvaluta befolyása az iparra	38
VII. A valuta-differenciák a kereskedelembe	46
VIII. A nemzetközi bimetallizmus ellenségei	48
IX. A kettősv valuta szociális-politikai jelentősége	52
X. A valutakérdés praktikus megoldása	58

Tájékoztató.

A bimetallisztikus mozgalom — mely az Európában jelenleg uralkodó aranyvaluta-rendszer megdöntésére irányul — nálunk csak a legujabb időkben indult meg. Az eszmének mindeddig, első sorban, gazdasági szaktekintélyeink egyik legkiválóbbja, *Károlyi Sándor* gróf volt a pártfogója. Ennek a lelkes és fáradhatatlan főurnak közreműködésével alakult meg f. é. június 6-án, *Dessewffy Aurél* gróf elnöklete alatt, az a bizottság, mely arra van hivatva, hogy a bimetallizmus híveit zászlója köré csoportosítsa s a külföld hatalmas ligáival érintkezve: hazánkban irányt szabjon a mozgalomnak.

Ezzel egyidejűleg a könyvpiacra megjelent ifj. *Széchenyi Imre* gróf nagy szakértelemmel megírt füzet, mely rámutat a jelenleg uralkodó rendszer veszélyes következményeire s tarthatatlan voltára.

Ezek az úttörő kezdeményezéseken kívül, Magyarországon, néhány szakember kivételével, egyáltalában alig foglalkozik valaki a valuta-kérdéssel s ami még sajnálatosabb: a kereskedők, iparosok és gazdák közül is csak ritkának van fogalma arról, mily fontos gazdasági tényező a valuta, ámbár ez a kérdés épp őket érinti legközelebbről.

Munkánk célja az, hogy, különösen azok előtt, kik nincsenek abban a helyzetben, hogy az egész idevágó szakirodalmat áttanulmányozhassák s a különféle statisztikai

kimutatások szédítő számtömegéből a konzekvenciákat levonhassák: mintegy dióhéjba szorítva, feltárja a kérdést egész fontosságában. Ilymódon felköltvén érdeklődésüket, ők is latba vethetik szavukat oly rendszer fenntartása ellen, melyet elméleti emberek létesítettek, kik ahhoz még most is — nyilván a régi iskola szellemétől lenyügözve — csökönyösen ragaszkodnak. Pedig a tények már eddig is eklatansan bizonyítják, mily káros befolyást gyakorol ez a rendszer egész gazdasági életünkre.

Sokan tán meg fognak rajta ütközni, hogy éppen most, midőn azon a ponton állunk, hogy áttérjünk az aranyvalutára: bimetalisztikus húrokat pengetünk s ezáltal is szítjuk a bizalmatlanságot, még gyökeret sem vert aranyvalutánk iránt. Ezek megnyugtatóására már eleve kijelentjük, hogy eszünk ágában sincs az aranyvalutának nálunk való behozatalát — *a jelen körülmények közt* — kárhoz-
tatni, mindazonáltal ez meg nem gátolhat minket abban, hogy teljes erőnkkel ne járuljunk ahhoz a mozgalomhoz, mely a *jelenleg Európában uralkodó* s gazdasági viszonyainkra nézve oly káros *valuta-rendszer* megbuktatására törekszik.

Megengedjük, hogy monarkiánk ebben a kérdésben nem léphet fel kezdeményező gyanánt, de arra mégis csak számot tarthat, hogy tekintélyével, melynek elég súlylyal kellene birnia a nemzetközi kérdésekben, befolyást gyakoroljon azoknak az elveknek az érvényre juttatására, melyektől az általános gazdasági helyzet jobbrafordulta várható, mielőtt még a teljes — máris sok téren észlelhető — gazdasági hanyatlás Európát arra kényszerítené, hogy azokat a legterhesebb áldozatok árán valósítsa meg. Mert minél tovább halasztja a reformot: annál súlyosabb lesz a válság s annál problematikusabb a siker.

A felelős kormányok, ha a közvélemény követelőleg

lép fel, huzamosabb ideig nem állhatnak ellen. S ha intő szavunk egyebet nem eredményezne is a közvélemény érdeklődésének fölébresztésénél: már ez is eléggé megjutalmazná törekvésünket.

Gazdasági életünk, dacára látszólagos virágzásának, sorvasztó betegségben szenved s ennek a lázas izgalmát tévesztik össze sokan a duzzadó egészséggel.

Meggyőződésünk szerint azonban már nem telhetik bele sok idő, hogy az elernyedtt szervezetbe friss nedvek kerüljenek s hogy gazdaságunk, új életre kelve, elérje a gyarapodás és virágzás legmagasabb fokát.

Ez a meggyőződés nyomja a pennát kezünkbe, hogy, gyöngye erővel tán, de rendületlen hittel szolgáljuk ezt a fontos és igaz ügyet.

Budapest, 1896. augusztus havában.

I.

Mit értünk a valuta alatt?

A valuta az a pénznem, melyet valamilyen állam, saját területén, a fizetés eszközeként dekretál.

Mindenki, aki ezen a területen lakik, köteles ezt a pénznemet fizetés gyanánt elfogadni s azzal pénzbeli kötelezettségét leróni. Ez a pénznem szolgál a javak (ingatlanok, termények, árúk stb.) értékének meghatározására, taksálására, valamint a csere eszközként is.

Az állam, saját határain belül, bármely értéket felruházhat a törvényes fizetési eszköz jellegével, aminek aztán, mindenkire nézve, kötelező ereje van. Nem úgy a nemzetközi forgalomban. Ott, tekintet nélkül a pénz felírására, annak csak *tényleges értéke* jön számba. Míg tehát valamilyen ország belső forgalmában papíros, sőt bádoggdarabok, kagylók stb. is képezhetik a törvényes fizetési eszközt: addig a nemzetközi forgalom megköveteli a *nemes fémeket*. S midőn valamilyen állam megkezdí a készfizetéseket*: valutájának nemzeti jellege is csupán a beosztásra, elnevezésre, szóval, a külsőségekre szorítkozik, belső értékét azonban már a nemzetközi forgalom határozza meg.

* Készfizetések alatt értjük az állam- és bankjegyek kényszerárfolyamának felfüggesztését, melynek megtörténte után az állam, illetőleg a jegybank, a forgalomban levő papírpénzt, bárkinék a kívánságára, teljes értékben, ércpénzzel (ez idő szerint arannyal) váltja be.

Erre nézve a különböző államokban más-más rendszerek uralkodnak, melyeket a nekik alapul szolgáló nemes fémekről neveznek el. Ezek szerint van: *aranyvaluta*, *ezüstvaluta* (monometallizmus) és *kettősvaluta* (bimetallizmus). Az utóbbinál az arany és ezüst, *a törvény által meghatározott állandó értékviszony szerint*, egyforma funkciót végez. (*Tényleg* ma nem létezik sehol).

Ezen a három, normális valután kívül, melyek egy-egyszersmind azt is magukban involválják, hogy bárki verethet a saját számlájára pénzt, ha a valutát képező nemes fémeket a pénzverőbe beszolgáltatja: létezik még két korcsvaluta is. Ugyanis:

Először a *csenkvaluta*, melynél részint az arany és ezüst (mint p. o. Német- és Franciaországban), részint pedig *csupán* az ezüst (mint például Indiában), képezi a törvényes fizetési eszközt. Ezüstpénzt azonban csakis az állam verethet, magános ember nem. Jellemző, hogy az ily módon forgalomba került ezüstpénznek nincs meg a teljes értéke, vagyis: ezüstitartalmának piaci értéke rendesen kisebb, mint a felírás által jelzett érték. Hogy ez a pénz, a belső forgalomban, mégis a magasabb, vagyis a felíráson látható értékkel szerepel: az onnan van, hogy az illető állam, mint *kizárólagos* kibocsátó, ily értékűnek deklarálja s hogy a saját területén mindenki köteles azt, fizetések gyanánt, ily értékben elfogadni, épp úgy, amint ő maga is, ugyanily értékben, elfogadja fizetések (pl. adók) fejében. Ennek az ezüstpénznek a csereértéke tehát *független* az ezüst áralakulásától a világpiacon s inkább csak a hitel- vagyis papírpénz jellegével bír.

Másodszor a *papírvaluta*, midőn vagy maga az állam, vagy egy, esetleg több jegybank, az állam felhatalmazására, u. n. államjegyeket, illetőleg bankjegyeket bocsát ki, hogy azok pénzül szolgáljanak. (Nálunk mindakettő forgalomban van,

de az államjegyek — 1-es, 5-ös és 50-es — nagy részét már bevonták és helyettesítették bankjegyekkel). Ezeket sem az állam, sem az illető bank be nem váltja ugyan ércpénzre, de azért elfogadásukra mindenki kötelezve van. A szabadveretű arany- és ezüstpénz, mellettük, *csak mint áru szerepel*; értéke, papirvalutában kifejezve, folyton változik s árfolyamát az illető ország tőzsdéi rendszeren jegyzik. A fentebbi papírpénz értéke — a javakkal szemben — azon viszonytól függ, melyben a kibocsátott mennyiség a forgalom kielégítésére szükséges tömeghez áll.

Az aranyhoz való viszonyát a *külföldi váltóárfolyam** fejezi ki.

Nálunk az állam az ezüstpénz szabad veretését beszüntette, az általa forgalomba hozott ezüstöt a kényszerárfolyamú bank- és államjegyekkel egyenlő értékűnek deklarálta s ezáltal azt szintén a hitelpénz jellegével ruházta fel.

Bár Német- és Franciaország valutáját, sztrikte véve, csonkának kell tekintenünk: mégis bátran állithatjuk, hogy az tiszta aranyvaluta, mivel az ott forgalomban levő ezüst-

* Az idegen ércváltók a külföldi tartozások és követelések kiegyenlítésére szolgálnak. Így p. o., ha valamely budapesti gőzmalom Londonba lisztet ekszportál: angol vevőjétől — ellenérték fejében — arany helyett, *Londonban fizetendő* váltót kap, melyet az itteni tőzsdén értékesít. Ezt a váltót az veszi meg, aki Londonból, mondjuk: gépeket hozatott s ezekért az ottani gépgyárosnak, a megfelelő összeggel, *angol pénzben* tartozik. Ahelyett tehát, hogy tényleg aranyat vásárolna és küldene neki: megveszi az itteni tőzsdén a Londonban fizetendő váltót és ezt küldi be tartozása fejében. Ily váltók nemcsak az árú és értékpapírok forgalmából származhatnak, hanem külföldi utazásokból, külföldön fizetendő kamatokból s kölcsönökből is. A kínálat s a kereslet egymáshoz való viszonya határozza meg a külföldi váltóárfolyam magasságát. Rendezett aranyvalutás országokban a váltóárfolyam hullámozása minimális s nem haladhatja meg az arany szállítási költségeit, mert különben, váltó helyett, effektíve arannyal fizetnének. Ellenben rendezetlen valutájú országokban ez a hullámozás korlátlan s egyúttal az aranyárszín magasságát is kifejezi. *Árszínnek* nevezzük azt a többletet, melyet, *nem aranyvalutában*, az aranyra rá kell fizetni.

pénznek aranyra való beváltása, normális viszonyok közt, kétségbe nem vonható.

Eszerint a nyugateurópai hatalmas államoknak aranyvalutájuk van s erre törekszik ma, kevés kivétellel, a világ összes többi állama is, mert külső kereskedelmük azt megköveteli; de, egyébkint is, külföldön való eladósodásuk folytán, érdekükben áll, *hogy ugyanoly valutájuk legyen, mint a milyennel a leghatalmasabb s nekik hitelező államok birnak.*

Ez a törekvés azonban csak azt bizonyítja, hogy, *a világforgalom érdekében, mindenütt ugyanazoknak a javaknak kell pénz, vagyis csereeszköz gyanánt szolgálniok.*

Jogosan állíthatjuk, hogy így volt ez 1873-ig; mert, bár mindakét nemes fémét egyaránt használták pénzverésre: a köztük levő értékviszony — termelésüktől függetlenül — mégis *állandó* volt s az egyik fémét a másikkal lehetett helyettesíteni, miáltal, úgyszólván, *egy* fémét képeztek. Ma azonban az arany és ezüst értéke annyira eltávolodott egymástól, hogy úgy a világkereskedelem, valamint az összes (annak tényezőit képező) országok gazdasági fejlődése is, *természetellenes mederbe sodródott. Megszűnt az évezredes harmónia a pénz értéke s a gazdaság közt,* mert míg az előbbi, húsz év óta, gyakran és nagy mértékben változott: az utóbbi csak lassan fejlődven, erőszakos megváltoztatása egész osztályok létérdekébe ütközött.

Kétségtelen, hogy a világ aranykészlete *egymaga* nem elégséges arra, hogy az egész föld kerekiségén pénz gyanánt szolgáljon. Az ezüstöt tehát *teljesen* demonetizálni nem lehet. De a most uralkodó tendencia mellett, mely szerint a legtöbb állam szintén aranyvalutára törekszik áttérni: kizártnak tekinthető, hogy az ezüst — mely mindig több tért veszít, anélkül, hogy teljesen nélkülözhető lenne — magától visszanyerje előbbi értékét, vagy csak tartósan dráguljon is.

Ezen az abnormis állapoton tehát csakis úgy lehetne segíteni, *ha a gazdaságilag leghatalmasabb államok* (Anglia, Franciaország, Németország, az Osztrák-Magyar monarchia és az Amerikai Unio), *egyetértőleg, az arany és ezüst közt régebben fennforgott értékviszony alapján, a kettős valuta elvére fektetnék pénzrendszerüket.*

II.

A mi aranyvalutánk.

Mielőtt belemennénk a kérdés fejtegetésébe: azt a látszólagos ellenmondást kell tisztáznunk, hogy, mint a kettősvaluta hívei: miért ismerjük el mégis feltétlenül annak szükségét, hogy monarchiánk, az adott viszonyok között, az aranyvalutára térjen át.

1857-ben a birodalom pénzlábát ezüstben állapították meg, amely szerint a törvényes fizetési eszköz egysége az *ezüstforint* volt. Az aranypénzek, ezzel szemben, csak mint áru szerepeltek a forgalomban. 1879-ig bárki szabadon verethetett ezüstforintosokat, ha a kellő mennyiségű ezüstöt a pénzverőbe beszolgáltatta. De külföldön az ezüst értéke, (aranyban kifejezve,) a hetvenes évektől fogva — alább bővebben kifejtett okokból — rohamosan csökkent, úgy, hogy csakhamar érezhetővé vált az olcsó ezüstnek beszívargása az országba, hol jobban érvényesülhetett s nagyobb vevőképessége volt, mint a monarchia határán túl. 1879-ben aztán nálunk is beszüntették az ezüst szabad veretését magánszámlára s ezzel utját állták az ezüst további inváziójának. Ettől fogva valutánk értéke nem függött többé az ezüst értékétől. (Ma, például, az ezüstforint tényleges értéke, ha beolvasztják és mint ezüstöt adják el: nem több 55 krajcárnál).

Óriás áldozatok árán sikerült pénzügyi viszonyainkat annyira konszolidálnunk, hogy jelenleg már nem szenvedünk a rendezetlen valutájú országok kórságában. S mégis nagy veszélyt rejt magában az, hogy a hitelező külföldével nincs egyforma valutánk s hogy ennek értéke oly sokféle, gyakran kiszámíthatatlan esélyektől függ. Így válik a valuta aztán megbizhatatlan faktorrá, nemcsak gazdasági életünkben, hanem államháztartásunkban is, mely állandóan, Damoklész kardjakint, függ fejünk felett. Az állam, mely, külföldön felvett aranykölcsönei után, ugyancsak aranyban kénytelen kamatot fizetni: ennek az aranynek a megvásárlásánál, milliókra menő veszteséget szenvedhet. Az iparosok, a kereskedők, a gazdák, kik külföldön szerzik be szükségleteiket, illetőleg ott értékesítik terményeiket s iparcikkeiket: sohasem tudják előre kiszámítani, hogy mennyit kell fizetniök, mennyit fognak kapni? A kamatláb rendszerint magas, mert a külföldi hitelező ezzel akarja magát az esetleges kedvezőtlen váltó-árfolyamból származó veszteség ellen biztosítani. Ezek a rendezetlen valutának bennünket is fenyegető hátrányai, arról nem is szólva, hogy, háború esetén, nem rendelkezünk tényleges értéket képviselő pénzzel, ami pedig a hadjárat sikerének egyik főfeltétele.

Ily körülmények között valójában lidércnyomástól szabadulnánk meg, ha a kormány végre komolyan keresztülvinné valutánk rendezését, melyre a törvényhozástól 1892-ben kapott megbízást. Nemzeti becsületünk és önérzetünk is megköveteli, hogy azt tovább már ne halaszszuk.

De hogyan, mi egyedül térjünk át a kettősvalutára, midőn egész Európának aranyvalutája van? Ezt nyilván a legcsökönyösebb bimetallista sem merhette volna *akkor* ajánlani. Mert hiszen, ha a kettősvalutát választjuk: akkor az aranykoronások, a készfizetések megkezdése után, az ezüst legkisebb áresésénél, nyomban elillannak a for-

galomból s meg sem állanak a határig. Mintegy varázs-
űtésre eltűnnék az arany, elárasztanának bennünket ezüsttel
s újra megkezdhetnék, mint 1879-ben, az ezüstpénzverés
korlátozását.

Minthogy tehát, a mondottak után, a bimetallizmusra
egymagunk nem térhettünk át: csak két ut állott előttünk.
Vagy megmaradunk a papirvaluta mellett s bevárjuk, míg
a *nemzetközi bimetallizmus* létre nem jön, vagy pedig — a
nyugati kulturállamok példáját követve — áttérünk az
aranyvalutára. Hogy ez utóbbit választottuk: azt mindenki,
bármily nézete legyen is egyébkint a valutáról, csak helye-
selheti. Mert, míg egyrészt az aranyvalutáról könnyebb
áttérni a kettős valutára, mint a papirról, másrészt — bár
meggyőződésünk szerint csupán idő kérdése már a nemzet-
közi megegyezés létrejötté — bármikor bekövetkezhetnek
előre nem sejtett események (mint p. o. az utóbbi években
is a délafrikai aranybányák óriás aranytermése), melyek
az aranyvaluta uralmát Európában ideig-óráig meghosszab-
bithatják. De, hogy mindaddig, míg ez a megegyezés
perfektté nem válik, a rendezetlen valutaviszonyok miatt
szenvedjünk s hogy a külföld bizalmatlansága alatt nyögjünk:
azt bizony nem óhajthatta senki.

A *kivitel módozata* kritika tárgyát képezheti ugyan,
de magát a tényt, hogy valutánkat rendezzük (habár, a
viszonyok kényszerítő hatása alatt, az aranyat választottuk
is) s hogy végre megkezdjük a készfizetéseket: minden
hazafinak csak lelkesedéssel kellett üdvözölnie.

*Öreg hiba azonban a készfizetések megkezdését azono-
sítani az aranyvalutával.* Ezt annyival is inkább hang-
súlyoznunk kell, mert ennek a két, merőben különböző
kérdésnek a szétválasztása adja meg a bimetallisztikus
mozgalom jogosultságát Magyarországon s egyuttal élet

veszi annak a vádnak, hogy az ily irányú agitáció diszkreditálhatná az országot a külföld előtt.

A cél, melyet pénzrendszerünk reformálásával elérni szándékozunk, abban kulminál, hogy megszabaduljunk a rendezetlen valuta bajaitól s hogy — amint azt egyik elsőrangú pénzügyi kapacitásunk helyesen megjegyezte — részesésévé, tényezőjévé váljunk a világgazdaságnak. *Az eszközök ezen cél elérésére: a készfizetések megkezdése, de nem föltétlenül aranyban, hanem a nyugati kulturállamok valutájában.* Hogy ez ma arany: az pusztá véletlenség s ha a nyugaton történetesen a kettősvaluta uralkodnék: *ugyanazon cél elérésére,* nekünk is a bimetallizmus elvére kellett volna fektetnünk új pénzrendszerünket. Nem azért térünk tehát az aranyvalutára, mintha elismernők annak egyedül üdvözlő voltát, hanem, mert egyebet, a mai körülmények közt — ha a készfizetéseket meg akarjuk kezdeni — egyáltalában *nem tehetünk.* De, ha a Nyugaton megindult mozgalomhoz csatlakozunk, mely az aranyvaluta megdöntését célozza: ez korántsem rendítheti meg a külföld bizalmát ama szándékunk őszintesége iránt, hogy meg akarjuk kezdeni a készfizetéseket. *Mert hiszen nem elszigetelve, egyedül, hanem egész Európával egyetértőleg kívánjuk más alapra fektetni pénzrendszerünket;* ha ezt elérjük: *a készfizetéseket épp úgy, sőt még könnyebben s biztosabban* teljesíthetjük, mint az aranyvalutával, melyet, nagy kérdés még, hogy fenntarthatunk-e?

A bimetallisztikus mozgalom tehát nem kívánja valutánk rendezését hátráltatni, vagy megakadályozni — mely tisztán házi ügyünk — hanem, *attól egészen függetlenül,* az Európában uralkodó és gazdasági érdekeinkre nézve oly káros pénzrendszert akarja megváltoztatni, ami már nemzetközi kérdés.

A készfizetéseket annál szigorubban el kell választá-

nunk az aranyvalutától, mert sokan — köztük még szak-
tekintélyek is — a kettőt összetévesztve: hajlandók ez
utóbbit nemzeti becsületünk kérdésének tekinteni s ennek
révén, minden ellene irányuló mozgalmat hazafiatlanságnak
bélyegezni.

Vannak azonban speciális okok is, melyek miatt
nagyon is érdekünkben állana, hogy a nemzetközi egyesség
minél előbb létrejöjjön.

Minden hazafi pirulva gondol a kátyúba rekedt reformra,
mely a külföldön már szálló igévé vált. Hiszen, szó ami
szó, a dolog nincs is minden kómikum híján. A „szüksé-
ges“ arany ugyanis, nálunk legalább, már együtt van, de
— *hermetice elzárva* s a készfizetések megkezdésének ideje
bizonytalanabb, mint valaha. A magyar pénzügyminiszter
meg is okolta áprilisban, hogy miért? „Az időpont nem
alkalmas rá más tényezőktől is függ mi meg-
tettük a magunkét . . . stb.“ Magyarán szólva: (egyebek
között) *félnek forgalomba hozni a drágán beszerzett aranyat*,
mert némiképpen kételkednek annak örvendetes viszont-
látásában. Ez nem helyes politika, mert *tényleg* megrendíti
a külföld bizalmát az egész akcióhoz, sőt viszonyaink ren-
dezett állapotához is.

Vagy elégnek tartják az aranyat, vagy nem.

Ha elég aranyunk van: akkor mirevaló a félelem?
Ha pedig nincs: akkor az egész akciónak nincs értelme.
Hiszen valutánkat nem csupán a kedvező évekre, hanem
egy és mindenkorra akarjuk rendezni. Megengedjük, hogy
kereskedelmi mérlegünk az utolsó évben százötven millióval
kevésbbé volt aktív, mint három év előtt, de ki áll jól
érte, hogy ez épp akkor nem fog ismétlődni, midőn, vala-
mely kedvező esztendőben, a készfizetéseket *már* meg-
kezdettük?

Ha attól tartanak *ma*, hogy az arany elúszik: akkor

jogosult a bizalmatlanság az egész reform iránt, mert, a kereskedelmi mérleg legcsekélyebb ingadozásánál, *félniök kell attól a jövőben is.*

Ha tehát indokolt ez a félelem: akkor kár, sőt veszélyes ily akcióra egyáltalában vállalkozni, mert az ebből eredő fiaskó alaposan megrendítheti hitelünket a külföld előtt s felforgathatja még a nagy áldozatok árán helyreállított pénzügyi egyensúlyt is.

Szerény nézetünk szerint, egyébiránt, teljesen közömbös az időpont megválasztása a készfizetések megkezdésére. Oly ország, *mely annyira el van adósodva a külföldön, mint a miénk: az aranyvaluta mellett* — bármikor kezdi is meg készfizetéseit — *mindig abban a veszélyben forog, hogy elveszti aranykészletét,* még pedig azon egyszerű oknál fogva, mivel az, a *fizetési,* nem pedig a kereskedelmi mérleg alakulásától függ.

Ha a kereskedelmi mérleg, mely a fizetési mérlegnek egyik tényezője csupán, még oly fényes is: az még nem involválja magában az arany beözönlését az országba. Amint a külföld — hogy egyebet ne is említsünk — bármely okból, piacunkra dobja értékpapirjainkat s azok ára meghaladja a kereskedelmi mérleg pluszát: a differenciát mégis csak arannyal kell kiegyenlítenünk. Külömben nem lehetne megmagyarázni azon jelenség okát, hogy ma, a minden téren észlelhető üzleti pangás s a rossz kereskedelmi mérleg dacára *sincs ázsió,* míg a fényes eredményeket felmutató 1893-ki esztendőben az ázsió a 4%-ot is meghaladta.

Más szóval: ma, a pénzügyminiszter ur által kedvezőtlennek jelzett időszakban, nem kellene aranyunkat az elúszástól féltetni, míg három évvel ezelőtt, mikor kereskedelmi mérlegünk szaldója majdnem 200 millióval volt aktív, készfizetések esetében, elvesztettük volna aranykész-

letünk egy részét. Legalább ezt mutatja a mai külföldi váltóárfolyam (mely megfelel az 1892-ben törvényesen megállapított relációnak) s az akkori magas árszó.

Nagyon is messzire vezetne, ha ennek a jelenségnek az okaira ki akarnánk terjeszkedni s így csak konstatálni kívánjuk, hogy ez a veszély — nálunk legalább — a nemzetközi bimetallizmus mellett ki volna zárva, mert általa teljes értékűvé válnék a mai forgalmat terhelő ezüstpénz nagyrésze. Hogy pedig forgalmi eszközeinktől teljesen megfoszthassanak: az — a szabad pénzverést föltételezve — egyszerűen nonszensz.

Hát tetőzzük csak be a megkezdett reformot, de egyuttal tegyünk meg minden tőlünk telhetőt, hogy az aranyvaluta *minélelőbb* helyet adjon a kettősvalutának, külföldön épp úgy, mint nálunk.

III.

Az ezüst árhanyatlásának oka.

Az arany és ezüst értékviszonya, ebben a században, a hetvenes évek előtt — csekély és rövid ideig tartó eltérésekkel — az $1:15\frac{1}{2}$ -es, azaz, annak az aránynak felelt meg, melyet a francia törvényhozás 1803-ban, kettős valutarendszerének alapjául határozott meg. Ma ez az értékviszony, az arany előnyére s az ezüst hátrányára, megváltozott és körülbelül $1:31$ -nek felel meg.

Első kérdés már most, hogy az arany értéke emelkedett-e, vagy az ezüsté csökkent?

A nemes fémek értéke annyi, egymást befolyásoló, ellensúlyozó, sokszor ismeretlen tényezőtől függ, hogy — állandó értékmérő hijján — lehetetlen ezt, vagy amazt apodiktice állítani. Azok, kik a két fém termelési adatai

alapján akarják a kérdést megoldani, merőben téves ösvényre lépnek, mert az arany és ezüst ára — minthogy azok főképpen pénz gyanánt szolgálnak — a többi javakétól eltérő törvények szerint alakul.

Az aranyvalutás államokban az ezüst ára csökkent, ellenben az ezüstvalutával bíró országokban arról panaszkodnak, hogy az arany roppantul megrágult.

Saját szempontjából mindegyiknek igaza van. Tény, hogy a két fém értékének egymáshoz való viszonya felbomlott. Hogy melyiknek az értéke változott meg, annak kipuhatolására csak egyetlen mód kínálkozik, t. i. értékük összehasonlítása a többi javak árával.

Ez egyike a legkomplikáltabb feladatoknak, mert tudnivaló, hogy maguk a javak ára is különböző mértékben s különböző okokból változott. Ha tehát ez az eljárás határozott megállapodásra nem vezet is: mégis nyújt valamelyes támaszpontot a tájékozódásra. A statisztika révén ugyanis tudjuk, hogy a nyerstermények ára, az aranyvalutás országokban, általában 20—50%-kal csökkent, míg ellenben az ezüstvalutásokban *nem, vagy csak alig változott*. Ugyanez áll a többi árucikkekre nézve is, *ha azok a világkereskedelem tárgyait képezik*, kivéven oly árucikkeket, melyeket az ezüstvalutás országokban *egyelőre*, avagy *egyáltalán* nem gyártanak s melyek, ennél fogva, dacára megrágulásuknak, ott piacra lelnek.

Mindezen jelenségek azt mutatják, hogy az arany értéke, vevőképesége megnövekedett.

A nemes fémek értékváltozása sem itt, sem ott, *nem érintette a világkereskedelem tárgyait nem képező, lokális jelentőségű javak, vagy egyes élelmi cikkek árát s a munkabért*. Ezek Európában általában együtt emelkedtek az aranynyal, az ezüstvalutás országokban pedig együtt estek az ezüsttel, később bővebben kifejtendő okokból.

Egy dolog azonban, mindebből, mégis egész határozottan kidomborodik, az t. i., hogy a régi értékviszony megváltozása a két fém között, elősorban, az aranyvalutával bíró országok termelőit sújtotta.

Franciaországnak 1803—1873-ig tényleg kettős valutája volt. Bárki szabadon verethetett arany- és ezüstpénzt a saját számlájára és aranyáért a pénzverőben — a csekély verési díj leszámításával — bármikor $15\frac{1}{2}$ -szer annyi ezüstöt kaphatott és megfordítva.

A világkereskedelemben számottevő országok közül egyedül csak itt létezett, effektíve, a kettősvaluta. Amerikában csak névleg uralkodott a bimetallizmus, mert neki — az ottani törvényes 1 : 16-os reláció alapján — *tényleg* aranyvalutája volt. Ugyanis, ott egy kg. aranyért 16 kg. ezüstöt lehetett venni, melyből $15\frac{1}{2}$ kg.-ért Franciaországban visszavásárolván az 1 kg. aranyat: az illető arbitrazsőr, ebből az üzlethől, $\frac{1}{2}$ kg.-nyi ezüst bruttó nyereségre tett szert. Magától értetődik, hogy, ily körülmények között, Amerika felesleges ezüstje Franciaországba vándorolt s Amerikában a kettősvaluta csak fikció maradt.

1848-ban Kaliforniában és Ausztráliában mesésen gazdag aranyerekre bukkantak, melyek folytán az aranytermelés, egy évtized alatt, *megtízszereződött*. Ehhez járult még, hogy a hatvanas években India egymaga konzumálta a világ összes ezüsttermését, úgy, hogy az államokat az aranydevalváció réme kezdte kerülgetni. Ennek első jelensége abban nyilvánult, hogy Franciaország forgalmából ijesztő mértékben kezdett eltűnedezni a drágább fém: az ezüst.

Már akkor foglalkoztak a kérdés olyatén megoldásával, hogy a leghatalmasabb európai államokban *egységes valutát* hozzanak létre, ami azonban nem sikerült.

Megjegyezzük, hogy a nemes fémek termelési viszo-

nyainak ily arányú hullámzása — milyenről manapság szó sem lehet — *érdemlegesen nem befolyásolta* a francia törvényhozás által 1803-ban megállapított 1 : 15¹/₂-es értékviszonyt. Franciaország egymaga volt az egész világ nemes fémeinek gyűjtőmedencéje, mely azokat arányosan elosztotta a világforgalomban s ezáltal megakadályozta, hogy a köztük fennálló *értékviszony* megváltozzék.

1871-ben megalakult a német császárság s minthogy a szövetséges államok, abban az időben, hétféle pénznemmel voltak megáldva: misem vala természetesebb, mint, hogy a legégetőbb kérdések egyikét, a pénzrendszer egységesítését, napirendre tűzték. Az akkori viszonyok közt érthető volt, hogy Németország az aranyat választotta. Erre, egyrészt a nemzeti hiúság (szemük előtt a gazdasági tekintetben is oly hatalmas Anglia lebegett) s a győzelmi mámor ösztökölték, másrészt pedig az a körülmény, hogy Franciaország aranyban fizette a hadisarcot s így tetemesen megkönnyítette a kérdés illetén megoldását.

Abban az időben, egyébkint, alig foglalkoztak még a valutakérdéssel, mely a gazdasági viszonyokra *csak attól fogva kezdett nagy befolyást gyakorolni, amidőn az 1 : 15¹/₂-es értékviszony megbomlott.*

Németország erre megkezdte nagy ezüstkészletének eladását, mely azonban már csak Franciaországban talált készséges vevőkre, de csakis 1873-ig.

A franciák, attól tartva, hogy elvesztik összes aranyukat: 1873-ban, a latin Unióval* egyetemben, korlátozták az ezüst szabad kiverését. Ez volt a második lépés a fehér fém detronizálására, míg végre a további, forszírozott ezüst-

* Franciaország, Olaszország, Svájc és Belgium (később még Görögország is) 1865-ben szövetségre léptek egymással, hogy frankrendszerre alapított arany- és ezüstpénzüket, kölömbség nélkül, kölcsönösen elfogadják.

cladások, 1876-ban, pánikot idéztek elő a londoni ezüst-piacon s az ezüst ára $60\frac{13}{16}$ d.-ről $46\frac{3}{4}$ d.-re esett.*

A további esést egyideig az amerikaiak akciója tartóztatta fel a kettősvaluta érdekében, sőt az ezüst ára újra $58\frac{5}{8}$ d.-re szökött fel. A bimetallizmus azonban, melyhez annyi reményt fűztek, 1878-ban, az u. n. *Bland*-billé zsugorodott össze, mely az Egyesült Államok kormányát havonként 2—4 millió dollár ezüst veretésére kötelezte. Ehhez a csalódáshoz járult aztán még a nyolcvanas években beállott aranyszükség, amennyiben az aranybányák kimerültek, Itália, Szkandinávia, Dánia és Románia pedig, időközben, szintén aranyvalutára tértek át. Az ezüst ára, ennek folytán, rohamosan hanyatlott s Londonban, 1889-ben, már $42\frac{11}{16}$ d.-n jegyezték. Az éremkonferenciák, melyeket a további áresés megakadályozása érdekében tartottak, eredmény nélkül folytak le. 1890-ben, jórészt az amerikai ezüstitbánya-tulajdonosok befolyása következtében, az Egyesült Államok új törvényt fogadtak el, mely a kormányt havi $4\frac{1}{2}$ millió ounce ezüst vásárlására kötelezte s ennek ellenében, kincstári jegyek kibocsátására hatalmazta fel. Ez a törvény, mely *Sherman*-bill nevezet alatt ismeretes, valamint a délafrikai aranybányák mesés gazdagságáról szóló hírek is, az ezüst árát újból $54\frac{5}{8}$ d.-re hajtották fel, de már 1892-ben megint csak 38 d.-n jegyezték. Az ezüst-ár folytonos hullámozása arra készítette India kormányát, hogy a további veszteségeknek — melyek az anyaországban kontrahált aranykölcsönök kamataiból** reá háramlottak — útját állja s valutájának értékét függetlenítse az ezüst piaci árától. 1893-ban tehát beszüntette az ezüst szabad veretését s a rupia értékét 16 d. aranyban állapította

* d = pence, az angol fontnak 240-ed része, körülbelül 5 kr. A jegyzés 1 ounce-ra = 31·103 gramra vonatkozik.

** 1893-ban, váltóárfolyamon, 87 millió rupiát (65 millió forintot) vesztett

meg. Erre az intézkedésre újabb pánik állott be, úgy, hogy az ezüst ára egy hét alatt 38 d.-ről 31 d.-re (20%-kal) esett. Végre még a kegyelemdőfés sem maradt el, amennyiben Amerikában a *Sherman*-bill megbukott, miáltal az ezüstöt, a civilizált államokban, végleg megfosztották korábbi jogaitól. Az ezüst ekkor érte el legalacsonyabb jegyzését. (27 d.) Azóta — az óriás áresés reakciója gyanánt — némi javulás állott be.

Aki az elmondottakat — amik nem egyebek száraz, senki által meg nem cáfolható tényeknél — figyelemmel kísérte: azonnal tisztában lehet azzal, hogy az ezüst árának esését, az arannyal szemben, kizárólag az egyes államok intézkedései okozták, melyek az ezüst szerepkörének korlátozására vonatkoztak.

Pedig akadnak az aranyvaluta hívei között olyanok is, kik, jobb ügyhöz méltó buzgalommal, igyekeznek ezt az áresést az *ezüstműtermelésre* fogni.

Igaz, hogy az ezüstprodukción, a hetvenes évek óta, megkétszereződött, de még inkább emelkedett az aranytermelés, a délafrikai aranybányák intenzív üzeme óta. Ezzel tehát nem lehet megokolni az *értékviszony* megváltozását. De, különben is, az ötvenes években — mint már említettük — egy decennium alatt *megtízszereződött* az aranyprodukción, anélkül, hogy a két fém egymás közötti értékviszonya jelentősebben megváltozott volna.

A termelésnek, eszerint, vajmi kevés befolyást lehet tulajdonítani a nemes fémek áralakulására nézve. De meg az ezüst áresése is oly szembeszökő módon ment véghez, mely kizár minden kétséget annak eredetére nézve. Hiszen nem fokozatosan, hanem *ugrásokban* hanyatlott az árfolyam s minden ily ugrást egy-egy állam valuta-politikai intézkedése előzött meg.

IV.

A valuta-differenciák s azok következménye.

A valuta-differenciákat — melyek az általános gazdasági depresszió főokát képezik — két különböző valutával bíró ország csereforgalma szüli.

Az egyes valuták értéke azon fémtől függ, melynek nevét viseli s melyre a valutarendszer alapítva van. A tiszta aranyvaluta értéke az arany, az ezüstvalutáé pedig ez ezüst árával emelkedik vagy esik.

Ma ugyanazért az arany mennyiségért kétszerannyi ezüstöt lehet venni, mint egy negyedszázad előtt, miáltal az aranyvaluta értéke is megduplázódott az ezüstvalutával szemben. A termények és egyéb árúk értékét azonban minden ország *a saját valutája szerint* határozza meg. Ebből szükségképpen az következik, hogy, ha az aranyvalutás ország, ma, mint vevő lép fel az ezüstvalutás országban: a valuta-differenciák következtében, ugyanazon összegért aranyban, kétszer annyi árút vehet, mint azelőtt, ellenben, ha ugyanott eladni akar: a cikkeiért kapott ezüstpénzt már csak félannyi aranyra válthatja be.

Az ezüstvalutás országra nézve megfordítva áll a dolog. Drágábban kénytelen venni, de viszont előnyösebben versenyezhet termékeivel az aranyvalutával bíró országokban.

Miután a valuta-differenciák, ez idő szerint, néhol az 50%-ot is meghaladják: ez a konkurrencia megsemmisítéssel fenyegeti a produkáló osztályt az aranyvalutás országokban. Iparcikkeinek eddigi piacát is elveszti, mert

az ezüstvalutás országok inkább maguk fognak a cikkek gyártásához, nehogy *kétszeresét kelljen fizetniök annak, mint amit annakelőtte fizettek.*

Ez meghiúsítja a világgazdaság egyensúlyát, melyet évezredek szokásaiból s törvényeiből teljesen kiforgat.

Az egyik ország nagy gazdasági kedvezményeket élvez a másik rovására; némely állam — melynek azelőtt rendezett ezüstvalutája volt — a tönk szélére jutott, mert nem volt képes a kétszeres súlyú terheket elviselni; míg más, eladósodott országok, minduntalan felfüggesztik, vagy csak nagynehezen teljesíthetik készfizetéseiket.

Az ó-kortól kezdve 1800-ig a sárga és fehér fém közötti értékviszony 1 : 11-ről fokozatosan 1 : 15¹/₂-re emelkedett s ezen a nivón meg is maradt 1872-ig. *A világkereskedelem pedig ehhez a viszonyhoz hozzászokott, az egyes országok gazdasági élete, úgyszólván, összeforrott vele.*

És íme, rövid huszonöt év alatt sikerült a kulturállamoknak — különféle valuta-politikai baklövésekkel — ezt az arányt, saját vesztükre, 1 : 31-re felcsigázni.

Az aranyvaluta legelfogultabb híve is kénytelen belátni ennek a *megdönthetetlen ténynek roppant hordóerejét, mely a világgazdaságot megfosztotta a szabad és természetes fejlődés föltételeitől.* Ezt nem lehet önkényesen csoportosított statisztikai adatokkal lecáfolni.

A régi viszony felbomlása következtében nemcsak az árak változtak meg, hanem lassankint a földgömb termelése és ipara is másképp oszlik el. Egyes termelési ágak itt-ott teljesen kivesznek, mert nem fizetik ki többé magukat s átplántálódnak a föld másik felére, hol kedvezőbb termelési föltételekre találnak. Az eddigi termelők, persze, tönkremennek.

Az efféle átalakulás — melynek, csudálatosképpen, még kiváló államférfiaink is oly csekély jelentőséget tulaj-

donítanak — természetesen csak lassan megy végbe s veszélyes betegséghez hasonlít, mely alattomosan ássa alá a szervezetet. Egyes — fájdalom, nagyonis súlyos — tünetek máris régebb idő óta nyugtalanítanak bennünket.

A valuta-differenciák, az aranyvalutával *nem* bíró országok szerint, különbözők. Legvilágosabban kitűnik ez a következő összeállításból *:

100 osztrák értékű forintnak a vevőképessége, csereértéke :

Oroszországban, körülbelül	150	frt.
Indiában	159	„
Japánban	187	„
Kínában	191	„
Mekszikóban	194	„
Argentínában	278	„

vagyis : Japánban, például, 100 o. é. forintért, (ha azt japáni pénzre beváltjuk,) annyi árút vehetnénk, mint nálunk 187 forintért.

A fentebb felsorolt államok közül, jelenleg, Mekszikó, Japán és Kína valutájának értéke van legszorosabb összefüggésben az ezüst árával. Ellenben Oroszország és India, azáltal, hogy beszüntették (ott 1876-ban, itt 1893-ban) az ezüst szabad veretését : valutájuk értékét függetlenítették az ezüst árfolyamától, úgy, hogy ott most a valuta-differenciák is kisebbek. Az ezüstérték nemzetközi helyreállítása a különböző valuták értékét is nivellálná.

Oroszország, hol az ezüsten kívül még kényszerárfolyamu — de ma már fedezett — papírpénz is van forgalomban, aranyvalutára szándékozik ugyan áttérni, de anélkül, hogy előbb helyreállította volna valutájának régi értékét. *Witte*, orosz pénzügyminiszter, ugyanis, az *imperiált*, mely

* L'Économiste Européen.

eredetileg 10 rubeles arany volt: az új pénzrendszerben 15 rubel értékűnek akarja deklarálni, ami mai tényleges árfolyamának megfelel ugyan, de azért maga az akció mégsem volna egyéb, mint a természetellenes állapot törvényes szentesítése. A dolgot azonban, úgylátszik, fontolóra vették Pétervárott, még pedig, ha nem csalódunk, azért, mert attól tartanak, hogy a régi reláció alapján mégis létrejöhet valamilyes nemzetközi egyesség, mely az új orosz pénzrendszert aztán rémséges kaoszba sodorhatná.

Argentínának papirvalútája van s az arany roppant ázsióját főképpen az elszaporodott, fedezetlen papírpénz, az ezáltal szított könnyelmű gazdálkodás és tékozlás, valamint a helytelen pénzügyi politika, a hadviselések stb. okozták. Most, végre, komolyan hozzáláttak zilált pénzügyeik rendezéséhez, ami abból is kitűnik, hogy az ázsió az utóbbi években, majdnem 100%-kal csökkent. Kétségtelen, hogy a megmaradt 200%-kal is könnyebben megbirkóznának, ha az aranyban felvett kölcsönök nem volnának rájuk nézve oly nyomasztóak. A nemzetközi bimetalizmus mindenesetre könnyítene ezen a terhen is s hozzájárulna ahhoz, hogy ez a folytonos zavarokkal küzködő ország végre teljesen rendezhesse pénzügyeit.

V.

A mezőgazdasági válság.

Hogy ez létezik: azt ma már senki sem vonhatja kétségbe s csak az a különös, hogy, ennek dacára, oly csinján bánnak el ezzel a kérdéssel, mintha darázsfaszek volna. Nyilván nálunk is az a képtelen jelszó kapott lábra, mint Nyugaton, hogy az egyik gazdasági osztályt nem szabad támogatni a másik rovására s ennek a révén

összetett kézzel nézzük a pusztulást, legfeljebb foltot rakva oda, ahol már nagyon is szembeötlő a repedés, mindaddig, míg az egész szét nem mállik s többé már foltra sem lesz szükségünk.

Pedig Európa összes államai közül, *nekünk állana leginkább érdekünkben*, hogy siettessük a gyökeres operációt, melyről gazdasági s ezzel együtt nemzeti létünk függ s mely úgyszemint kerülhető ki. Minek hát várni és tétlenül nézni a romboló processzust?

Hogy valamely bajon segíthessünk: arra nézve szükséges, hogy az *okát* kifürkésszük és megszüntessük. Azzal együtt aztán megszűnik maga a baj is.

Nem állítjuk, hogy azok a reformok, melyekkel a pusztuló földbirtokon segíteni iparkodnak, valamelyest nem fogják enyhíteni a bajt; de ne ringassuk magunkat abban az illúzióban, hogy azt meg is szüntetik.

Olcso hitel, célszerű gazdálkodás, szövetkezés, állami segítség: *ezek már mind régóta támogatják a mezőgazdaságot Európa nyugati államaiban*, még pedig sokkal nagyobb mértékben, mint amilyenben azokat mi, szegényebb voltunk mellett, foganatosíthatnók. S dacára ennek, ott is pusztít a kór, talán még rémesebben, mint nálunk. A magyar föld termékenysége, terményeinek kitűnő minősége csak késleltetheti a katasztrófát, de föl nem tartóztathatja.

Már a mondottakból is kitűnik, hogy a mezőgazdasági válságot nem a fentebbi momentumok hiánya okozza, hanem igenis okozza főképpen, sőt majdnem kizárólag, a *termények alacsony ára*, mely a gazda vagyonát és jövedelmét tetemesen csökkenti.

Igy p. o. oly földbirtok, mely azelőtt évenként 5000 frtot jövedelmezett — 7%-os* kamatozás mellett — körülbelül

* A kamatlábat az időnkinti viszonyokhoz mérten állapítottuk meg.

70.000 forintot ért akkor, mikor a buza ára 12 forint volt. Ma a búzát csak $6\frac{1}{2}$ forintjával veszik s így a birtok is, 5000 forint helyett, csupán 2700 forintot (tehát 2300 forinttal = 46%-kal kevesebbet) jövedelmez, ami — még ha annál a mai mértéket, vagyis az 5%-os kamatlábat, vesszük is alapul — csak 54.000 forint tőkének felel meg. A birtokos tehát, *saját hibáján kívül*, 16.000 forintot veszített vagyonából.

Kétségtelen, hogy még kedvezőtlenebb az oly birtokos helyzete, ki, *annak idején*, jelzálogkölcsest terhelte meg birtokát. Az előbbi példánál maradva: mondjuk, hogy, 50% erejéig, 35.000 forint kölcsönt vett fel, amely összeg után, kamat és törlesztés fejében, $6\frac{1}{2}$ %-ot, azaz, évi 2275 forintot fizetett. Ezt az összeget a birtok jövedelméből, vagyis 5000 forintból, levonva: még mindig maradt évi 2725 forintja.

Valjon mennyi évi jövedelemre számíthat *ma*?

Tekintve a mostani alacsonyabb kamatlábat, melyre jelzálogkölcsest időközben konvertálta: a birtokon levő 35.000 forint teher után csak $5\frac{1}{2}$ %-ot, azaz évi 1925 forintot fizet. De viszont a birtoka is — amint azt fentebb láttuk — már csak 2700 forintot jövedelmez, úgy, hogy az 1925 forintnyi kamat levonásával, évi tiszta jövedelme 775 forintra apadt — azaz *72%-kal csökkent* — amennyiben azelőtt, *ugyanannyi teher mellett*, évi 2725 forintra számíthatott.

Innen van, hogy a gazda évről-évre *nehezebben teremti elő a kamatok fejében fizetendő összeget s mindnagyobb súlytal nehezedik rá az adósság terhe*. Hátha még elemi csapások is érik! Hogy álljon meg a talpán?

S micsoda helyzetbe sodródik az olyan ember, ki, bármi okból, még ez összegben *felül* is kénytelen volt birtokára — persze magasabb kamatláb mellett — kölcsönt

fölvenni, vagy váltókötelezettséget vállalni? Egy-két évig csak kihúzza valahogy, de aztán mulhatatlanul tönkremegy.

Igy keletkeznek aztán azok a birtokok, melyek tényleg nem érnek többet a rajtuk levő terheknél.

Ez a kép korántsem túlsötét, csakhogy — szerencsére — nem mindenkinek az állapotát tükrözi vissza egyaránt. Számptalan birtokot csak az utóbbi időkben terheltek meg, még pedig — a csökkent jövedelem arányának megfelelőleg — kisebb összeggel. Sok pedig még egészen tehermentes. Ez az oka, hogy a válság nem nehezedik egyforma súlylyal valamennyi birtokosra.

Ezek szerint kétségtelen, *hogy a baj főoka a termények árának s ezzel együtt a föld jövedelmének folytonos és nagymértékű csökkenésében rejlik, mit az a körülmény csak növel, hogy a birtokot terhelő kölcsön összege nem változik.*

S valjon méltányos dolog-e, hogy a gazdának, egy régebben fölvett kölcsönért, *kétszerannyi termény árát* kelljen odaadnia hitelezőjének? Micsoda helyzetbe jut a kisbirtokos, ki, például, 120 forint kölcsönt vett fel, hogy földjét búzával bevethesse s ki, annak idején, ezen a pénzen 10 mm. búzát kapott, míg ma, ha tartozását vissza akarná fizetni: 18½ mm. búzát kellene eladnia, hogy annak az árából adósságát lerójjja. *Az aranyvaluta mellett valóban házárdjátékkal határos minden, hosszabb időre szóló, oly szerződés, mely készfizetések teljesítésére vonatkozik.* Az egyik félnek, idővel, mindig érzékenyen kell károsodnia, mert az arany értéke — mióta monopóliuma van Európában — az árúkkal szemben, gyakran és nagy arányokban változik.

A mezőgazdasági válságot tehát *főképp a termények alacsony ára* idézte elő, ami viszont *a tengerentúli konkurenciában leli magyarázatát. Hogy pedig ez a verseny ily mértékben lehetségessé vált: az csakis a valuta-differenciáknak köszönhető,* amint azt alább látni fogjuk.

A tengerentúli termelőre nézve a nálunk jegyzett árak *merőben közömbösek*, mert a gabonaneműek ára *párhuzamosan* esett az ezüst árával s így ő *a valuta-differencián nyeri vissza azt, mit a terményárak csökkenése következtében veszít.*

Ismeretes dolog, hogy az utóbbi huszonöt év alatt a termények ára Európában majdnem felére szállott alá. Való igaz, hogy konkurrensaik is csak ezeket az alacsony árakat kaphatják meg tőlünk a terményeikért, de — *aranyban* s ez igen nagy különbség, mert jelenleg azt — az ezüst árcsökkenése folytán — *kétszerannyi ezüstpénzre válthatják be hazájukban.*

Veszteség és nyereség tehát ellensúlyozzák egymást, úgy hogy, fine finali, bárhogy alakuljanak is az árak Európában: a konkurrens termelők legtöbbje, nagyrészt *ugyanazt az árat zsebeli be még ma is a terményeiért, mint huszonöt évvel ezelőtt.*

Ez rájuk nézve jogtalan kedvezmény hazai termelőinkkel szemben, kik a felére leszállott árakért semmiféle kompenzációban sem részesülnek.

India még akkor is képes lesz ekszportálni, ha négy forinton áll a buza, de a mi gazdáink, ily ár mellett, éhen halhatnak.

Ellenben, ha az ezüstforint *tényleges* értéke meg egyeznék a rajta olvasható felirással; akkor a magyar gazda is megkapná a régi jó árakat. Hogy példával illusztráljuk: a buza ára ma körülbelül $6\frac{1}{2}$ forint. Ezért az összegért (a mostani londoni ezüstár szerint) 130 gr. tiszta ezüstöt lehetne venni. Ha már most bárki szabadon verethetne nemcsak arany-, hanem ezüstpénzt is: akkor ebből a 130 gr. ezüsből 12 ezüstforintosa lenne, egy ezüstforint $11\frac{1}{9}$ gr. finom ezüstöt tartalmazván.

De minél jobban múlik az idő, annál sötétebbé válik a perspektíva.

Nálunk a földbirtok több terhet már alig bír meg. A gazda nem eszközölhet beruházásokat, tehát célszerű gazdálkodást sem folytathat, sőt, újabb áresésnél — a terhek súlyosbódásával — még meglévő investícióit is kénytelen elkótyavetyélni. Ez *rablógazdaságra* vezet, mit büntetlenül sokáig úzni nem lehet. Nyomába lépnek aztán a *szocializmus* s a *kivándorlás*. S ily kilátások mellett lépjük át a második ezerév küszöbét!

Ezzel szemben: Indiában, Argentínában, Oroszországban, Mekszikóban s az Egyesült Államokban egyre újabb és nagyobb kiterjedésű, javításra nem szoruló, szűz földeket törnek fel és vesznek művelés alá. A termelési költségek minimálisak, mert a munkabér potom olcsó. S mindennek a tetejébe, ezek az országok — az Egyesült Államok kivételével, melynek aranyvalutája van — még az óriás kiviteli jutalékot is élvezik, a valuta-differenciák alakjában.

Hát van-e még erre is szükségünk, mikor az előbb felsorolt előnyök amúgy is megkönnyítik velünk való versenyüket, persze, a mi rovásunkra? A dolgok illetén állása mellett aztán természetes, hogy azok az országok, fölösleges terményeikkel, a mi piacunkat árasztják el, ez pedig nem igen alkalmas arra, hogy az árak felszökjenek.

Ma még ez a felesleg — szerencsére — nem elégti ki Európa fogyasztását, de mi lesz akkor, ha néhány év múltán — ami előre látható — ez a felesleg annyira megnövekszik, hogy Európa szükségletét már fedezni képes? Jelenben még rászorulunk a saját termésünkre is, amely körülmény, a beviteli vámokkal egyetemben, ellensúlyozza, vagy legalább meglassítja az árcsökkenés folyamatát, de amily mértékben emelkedik az idegen ekszport: ugyanoly mértékben hanyatlanak majd tovább nálunk is az árak.

Kiviteli statisztikánk máris lesújtó adatokat tár elénk. Az egyetlen Németország kivételével: másüvé már nem is ekszportálunk gabonát. S oda is csak jelentéktelen mennyiséget. Franciaországból, Angliából 4—5 év óta kiszorított bennünket Oroszország és Argentina. A kivitel most már ki sem fizeti magát, mert, ha levonjuk a külföldön jegyzett árakból a nekik fizetendő beviteli vámot: akkor még kevesebbet kapunk terményeinkért, mint Ausztriában.

S ha elkövetkezik az idő, hogy, behozatali vámjaink dacára, olcsóbb lesz *nálunk* az indiai, vagy argentinai gabona, *mint a saját gabonánk*: akkor bizony már nem igen segít rajtunk többé semmi!

Pedig hát mégis csak az anyaföld képezi az állam-épület alapját, a földműves, a gazda pedig annak oszlopait. Ha a föld meginog, ha rombadőlnék az oszlopok: akkor az állam ereje, hatalma is utána vész!

Mert honnét vegye a fennmaradásához és gyarapodásához szükséges jövedelmeket, ha az adófizetők maguk is inségre jutottak?

A helyzet tehát ez:

Az arany ázsiója a tengerentúli országokban előmozdítja az ottani nyerstermények kivitelét, amennyiben az ekszportőr, a magas ázsióban, *kiviteli jutalékra* tesz szert, ami versenyképességét nagyban növeli. Hogy ezt még inkább fokozza: *leszállítja* terményeinek árát, mit könnyen megtehet, mert bő kárpótlást nyer a valuta-differenciákban. Az arany értékének majd 100%-kal való emelkedése az ezüsttel szemben, húsz év leforgása alatt, lehetővé tette konkurrensainknek, hogy terményeiket, *saját megkárosodásuk nélkül*, féláron vesztegessék. Mi pedig kénytelenek vagyunk példájukat követni, ha egyáltalán túl akarunk adni a saját terményeinken.

Az árak, előreláthatólag, még jobban fognak hanyat-

lani, mert konkurrenseink termelése — a kedvező versenyfeltételek következtében — évről-évre nagyobb arányokat ölt s hogy feleslegükön túladhassanak: kisebb nyereséggel is beérik, mint eddig.

Ez Európára nézve egyértelmű a mezőgazdaság tönkretételével, ami — mint agrár-államot — első sorban s legérzékenyebben Magyarországot sújtja.

Ennek a megakadályozására van hivatva a nemzetközi bimetallizmus.

Igaz, hogy a régi, kedvező helyzetet ez sem varázsolhatná vissza *teljesen*, mert konkurrenseink mezőgazdaságának gyors fellendülése s ezzel együtt az ő versenyük elé már nem emelhetünk gátat, de legalább egyenlő fegyverekkel küzdenénk meg velük, amennyiben ők is épp úgy megéreznék az áresést, mint mi. Ma azonban, ebben a tekintetben, csakis mi húzzuk a rövidebbet.

VI.

Az aranyvaluta befolyása az iparra.

Sokan azt hiszik, hogy a nemzetközi bimetallizmus kizárólag az agráriusok szolgálatában áll s úgy okoskodnak, hogy, ebben a kérdésben, az ipar érdekei ellentétesek a mezőgazdaság érdekeivel. Sőt Németországban nagybefolyású férfiak és iparosok még egyesületet is alakítottak az agrár-túlkapások ellensúlyozására.

Ha volna is ennek az álláspontnak valami reális alapja: nekünk, első sorban, mégis csak a mezőgazdaság boldogulását kellene szem előtt tartanunk.

De valójában egészen máskép áll a dolog.

Nem tekintve ugyanis a pillanatnyi és parciális érdek-

ellentétet: *az egyik gazdasági tényező prosperálása egyenesen föltételezi a másikénak boldogulását.*

Ki vonhatná, például, kétségbe, hogy, ha — virágzó mezőgazdaság mellett — vagyonos gazdaosztályunk volna: ez, mindenekelőtt, az ipart lendítené fel? A fogyasztó-képesség a jóléttel együtt nő s a gazda, ha nem kellene anyagi zavarokkal küzödni, több árut, vagy iparcikket vásárolhatna, melyekről most kénytelen lemondani.

A kereskedelmi miniszter, legutóbbi beszédében, igen találóan jellemezte a helyzetet, mondván: „Ami az új vállalatok létesítését illeti: abban — dacára az állami kedvezményeknek — *nagy visszaesés tapasztalható* az előző évekhez képest.“

Ezzel, tán akaratlanul, hivatalosan lerántotta a leplet arról a kórságról, melyben iparunk is synylódik. A kézműipar, a kisipar, nagyrészt tönkrementek, mert nem képesek a gyárakkal versenyezni: a gyáripar terén pedig, a miniszter saját beismerése szerint, visszaesés tapasztalható.

A kormányok nálunk, évek óta, programszerűen megtettek mindent az ipar fejlesztésére nézve, melyért csak elismeréssel adózhatunk. Szubvenciókban s egyéb kedvezményekben részesítették az újonan létesült vállalatokat, elhalmozták megbízásokkal, tekintettel voltak rájuk a hadsereg s egyéb állami intézmények szállításainál stb. S ily méretű támogatás és oly sok áldozat után, a miniszter mégis kénytelen konstatálni, hogy az eredmény nincs arányban a megkísérlettel erőfeszítésekkel.

Ez bizony szomorú dolog. Az ipar továbbfejlődése megakadt, a régi vállalatokat pedig még az állam is alig képes szubvencióival életben tartani, melyekhez a pénzt a súlyos adók terhe alatt nyögő állampolgárok szolgáltatják. S ha mégis létesül valami új gyár: azt — legalább kezdetben — megint csak az állam kénytelen támogatni meg-

bizásaival, hogy legalább az üzemel megkezdhesse; de ezt csak úgy cselekedheti meg, ha ezeket a megbízásokat *egy másik, már létező gyártól vonja el*.

Ez a politika aztán azt eredményezi, hogy mindakét gyár tönkremegy. Hogy a saját lábukon, az állam gyámolítása nélkül, megállhatnak: arról szó sem lehet.

Hasonló szimptómája a válságnak a számtalan *kartel* is. Nap-nap után új kartelekre ébredünk. Ezek — bár gyakran az illető iparágak létérdekét szolgálják — mégis veszedelmesek, mert rendszeren *a termelő osztályt sujtják érzékenyen*, amely pedig maga is válsággal küzd.

Ily módon, persze, könnyen létrejön az érdek-ellentét. Hiszen a farkasok is felfalják egymást, ha egyéb táplálékra nem tehetnek szert. De azért senki sem állíthatja, hogy ez természetes állapot.

Ezek a mizériák pedig abban lelnek magyarázatukat, hogy, egyrészt a külföldről importált iparcikkek — a vám, valamint a szállítási költségek dacára is — nagyon olcsók, úgy, hogy emiatt a saját készítményeinket is kényszerülve vagyunk potom áron piacra dobni; másrészt pedig nálunk az ekszportálás lehetősége, úgyszólván, ki van zárva, mert a külföldön, hol a mi vámjaink már nem védik meg a monarkia iparát: nem tudunk versenyezni. A fogyasztási terület tehát nagyon szűk korlátok között mozog s a vámközösségnél fogva, még Ausztria is eláraszt bennünket fejlettebb iparának termékeivel.

Ez, azt hisszük, eléggé megokolja, hogy miért nem fizeti ki magát *nálunk* a vállalkozás?

A *külföldi* iparcikkek alacsony árát pedig, bár nem kizárólag, de mégis főképpen, *szintén a valuta-differenciák okozzák*.

A hatalmak nem pusztá hiúságból, vagy hódítási vágyból űzik a gyarmatpolitikát, hanem, első sorban, gazdasági szempontból. A kulturállamok, magas nivón álló

iparuknál fogva, többet produkálnak, mint amennyit fogyasztani képesek s így fölös portékáik számára *másutt* keresnek piacot. Ezért törekszenek — gyakran véres küzdelmek s nagy áldozatok árán — gyarmatok szerzésére.

S újabb időben Európa ipara — mely pedig folytonosan terjeszkedik — mégis háttérbe szorult a gyarmatokon. Eklatáns példát szolgáltat erre nézve Angliának indiai gyarmata. Az indusok ugyanis, az ezüst árhanyatlása óta, azt tapasztalták, hogy az anyaországból szállított cikkek egyre drágábbakká válnak. Az angol gyáros t. i. — ki az előállítás költségeket arannyal fedezi — cikkeinek árát is aranyban szabja meg, amely cikkeikért az indus most kétszerannyi ezüstöt kénytelen fizetni, holott rá nézve az ezüst csakannyi értéket képvisel, mint azelőtt. Ennek hatása eleintén abban nyilvánult, hogy megcsappant a fogyasztók száma, mert csak a vagyonosabbak vásároltak. Már ez is apasztotta az angol gyáros jövedelmét. Később aztán akadtak élelmes vállalkozók, kik magában Indiában létesítettek gyárat, melyek az olcsó nyersanyag s a hihetetlenül alacsony munkabér folytán, csakhamar virágzásnak indultak, annyival is inkább, mivel — ezüstben szabva meg a cikkek árát s megtakarítva aállítás költségeit — játszva versenyezhettek az európai termékekkel. Ehhez járul még Japánnak bámulatos gyorsasággal fejlődő ipara, mit, nagyrészt, ezüstvalutájának köszönhet s ami bennünket — ha nem védekezünk ellene — rövid idő múltán teljesen kiszorít Keletről.

Az angol gyáros, hogy el ne veszítse cikkeinek állandó piacát: annyira leszállította gyártmányainak árát, hogy nyeresége, úgyszólván, a minimumra redukálódott. Hogy ezért kárpótolja magát: a rendelkezésére álló eszközök legintenzívebb kihasználásával s a munkaerő legnagyobb megfeszítésével volt kénytelen nagy tömegekben gyártani

cikkeit. De még így is alig képes konkurrálni a Kelettel. Iparcikkeinek nagy része tehát itt reked, melylyel az európai piacokat árasztja el.

A mondottak igazságáról meggyőződhetik mindenki, aki Anglia külső kereskedelmének statisztikáját átlapozza. A keleti ekszporthoz, ahelyett, hogy emelkedett volna, — amint azt a gyarmatok fejlődéséből, népességük szaporodásából s mivelődéséből következtetni lehetne — stagnálást, sőt visszaesést tüntet fel.

Hasonló a többi aranyvalutás országok helyzete is.

Bár kivitelünk a Keletre alig számbavehető: ránk nézve a dolog mégis nagyon fontos, mert ennek tudhatjuk be, hogy a nyugati államok ittrekedt árucikkei tönkretették iparunkat.

Hogyan boldoguljunk mármost ily konkurrencia mellett mi, kik még a kezdet nehézségeivel küzdünk?

Itt hiábavalónak bizonyul a kormány minden erőlködése, sőt azzal még csak nagyobb terheket ró az országra.

A keleti államok, egyelőre, csak a saját szükségleteiket fedezik s versenyükkel legföljebb tengeren túl okoznak nekünk alkalmatlanságot, amint azt a konzulátusok jelentései is dokumentálják. Néhány év leforgása alatt azonban megjelennek az európai piacon is s nem lesz ország, mely velük *itt* konkurrálhatna.

S ha ez bekövetkezik: akkor be is szüntethetjük a munkát gyárainkban. Mert ne feledjük, hogy mennyivel olcsóbban produkál az az ország, amelynek nincs aranyvalutája.

Persze, vannak kivételek is, például: oly cikkek, melyek nem tárgyai a világkereskedelemnek, valamint olyanok is, melyek *egyelőre*, vagy *egyáltalán* csak nálunk gyárthatók. Így a gépek ekszporthoz kétségtelenül növekedett a Kelet felé. De ez, — bármily különösnek lássék is — a mai viszonyok közt, vagyis, míg az arany- és ezüst-

valuta értéke közt a nagy különbség meg nem szűnik: a legszomorúbb jelenségek egyike. Minden egyes ekszportált géppel *közelebb jutunk a gazdasági tönkhöz*, mert az a gép, melyet ekszportálunk, a Keleten dolgozván, egy itteni géptől vonja el a munkát és foszt meg számtalan embert kenyerétől, amennyiben azt a cikket, melyet eddig *mi* szállítottunk Keletre, most ő maga készíti el s nem nálunk rendeli meg többé. Hogy pedig mi *ott* konkurrálhassunk az ő saját gyártmányukkal: annak lehetőségét kizárják a jelenben fennálló valuta-differenciák.

Ily módon csak annál rohamosabban emancipálják magukat tőlünk azok az országok, melyek eddig ránk voltak utalva. S ha azok iparát még, mesterséges eszközökkel, nagyra is növeljük: akkor kétségtelen, hogy rövid idő múltán a nyakunkra nőnek. Mintha csak magunk adnók a fegyvert ellenségeink kezébe, hogy romlásunkat okozhassák!

Igy, hogy csak egyet említsünk: Japán kivitele 1895-ben — a háború dacára — 25%-kal *emelkedett* az előző évhez képest, bevitele azonban csak 5%-kal s ez is, nagyobbára, a hadviselés rendkívüli szükségleteinek tudható be.

Pedig éppen most nyílt volna alkalmuk a nyugati államoknak arra nézve, hogy újabb piacot hódítsanak meg iparuk számára, midőn a legutóbbi békeszerződés Kína kikötőit a kereskedelem számára megnyitotta. De, az aranyvaluta miatt, ennek is nem a Nyugat, hanem Japán és Oroszország fogják legtöbb hasznát látni, melyek, olcsóbb valutájuk révén, jutányosabban képesek szállítani iparcikkeiket.

Hogyan virágozhat fel, ily körülmények között, a mi gyarló iparunk? Hiszen még a világhírű magyar malmok sem dolgoznak már többé nyereséggel s lisztekszportunk egyre csökken!

Pedig az iparra nagy szükségünk volna, mert az anyaföld elvégre sem tarthat el mindnyájunkat, kivált, mikor a gazdaosztály amúgy is válsággal küzd.

Az iparcikkek árára, persze, számtalan egyéb tényező is befolyik.

Mint legfőbb ily tényezőt, helyet, csak a technika fejlettségét említjük. A gőz- és villanygépek, a nagy tökéletességre vitt munka-eszközök, a munkának praktikus megosztása s a nagyban való gyártás, minimumra szállítván le az előállítási költségeket: nagy mértékben előmozdították a gyártmányok olcsóságát is, mihez még a közlekedési eszközök roppant hálózata, a szállítás könnyűsége és olcsósága, szintén hozzájárultak. De, azért mégis helytelen dolog volna az árcsökkenésért, a felsorolt okokból eredő, u. n. *túlprodukciót* felelőssé tenni, mert, nézetünk szerint, túlprodukcióról ma még egyáltalában nem lehet szó.

Bizonyos cikkekben majd minden ország többet produkál — s igen helyesen — mint amennyit elfogyaszt. A főlöleg pedig oda özőnlik, ahol hasonló iparral nem foglalkoznak. Az ipar tehát nem azért fejlődik, mintha az illető országnak szüksége lenne az összes, általa gyártott cikkekre, hanem, mivel a tőke vállalatot, a munkás meg munkát keres. Nem is ebben rejlik a baj, hanem a *fogyasztási piac elvesztésében*, ami miatt a legszolidabb termelés is túlprodukcióvá fajulhat. Hiszen, ha a túlprodukció vádja jogos lenne, akkor egyáltalán meg kellene szüntetnünk az exportot s visszatérnünk a kőkorszakhoz.

A technika fejlettsége által előidézett olcsóságból, egyéb-iránt, normális viszonyok közt, a gyáros, indirekte, még hasznót is húz, mert, ha kisebb költséggel tudja előállítani cikkeit: akkor — a saját károsodása nélkül — alacsonyabb áron is kínálhatja azokat. S ennek nem csupán a fogyasztó közönség, hanem maga a gyáros is hasznát veszi,

mert olcsó árú a szegényebb sorsúak is vásárolhatnak s így a gyáros többet adhat el, anélkül, hogy nyeresége az egyes daraboknál megcsappanna.

De, ha gyártmányait nem az előállítási költségek csökkenése arányában, hanem *még ennél is olcsóbban* kénytelen odaadni, *csakis azért, hogy túladhasson rajtuk* s hogy gyárát, melyben egész vagyona fekszik, ne legyen kénytelen bezárni: ez már csökkenti jövedelmét, sőt tönkre is teheti őt.

Mig tehát a technika fejlettségéből eredő alacsony árak gazdasági romlást nem okoznak, sőt, ellenkezőleg, csak hasznot hajtanak: addig, a valuta-differenciák által előidézett olcsóság az ipart eleintén megbénítja, később pedig a nyakát szegi. S így esik meg rajtunk, hogy, mig egyrészt attól a fölöslegtől, mely szükségletünk fedezése után fennmarad, sehogy sem tudunk megszabadulni, mert a Kelet felé irányuló ekszport csatornáiban az aranyvaluta elzárja a zsilipeket: másrészt védtelenül állunk az árral szemben, mely *ennét* elsodrassal fenyeget. Összetett kézzel kell néznünk, hogy izmosodik, hogy válik hatalmassá a Kelet ipara s csak akkor fogunk felocsúdni, ha kikötőink megtelnek idegen, olcsóbbnál-olcsóbb árúkat szállító hajókkal.

Pedig manapság már nem kell sok idő a gyors megizmosodáshoz. A Kelet nem kénytelen végig járni a gazdasági fejlődés hosszú és keserves iskoláját. Gépek és rendszer tekintetében: a készet, a legtokéletesebbet kapja, amihez aztán még hozzájárul az ottani olcsó anyag és munkaerő, de legkivált a valuta-differencia.

Hová juttatja⁷ ez Európát? Eleintén tán a még szigorúbb védvámpolitikával igyekszik magán segíteni, de később mégis csak kényszerülve lesz a kettős valuta elfogadására. Csakhogy nem lesz-e akkor már késő? A kifej-

lődött ipart nem lehet egyszerűen visszafejleszteni, ebben az esetben annál kevésbé, mert konkurrensaink amúgyis kedvezőbb föltételek mellett produkálhatnak, mint mi.

VII.

A valuta-differenciák a kereskedelemben.

Hogy mily kellemetlen tényező az üzleti számadásokban az arany ázsiója: azt hazánkban mindenki tapasztalhatta, akinek külföldi összeköttetései vannak. S ez meg sem szűnik addig, míg végkép meg nem szabadulunk az ázsiótól, vagyis: *mig nem lesz tényleg ugyanolyan valutánk, mint amilyennel a velünk kereskedelmi összeköttetésben álló országok bírnak.*

Valaki p. o., három év előtt, raktárának kiegészítése céljából, 100,000 márka értékben gépeket hozatott Berlinből. Ezért akkor 62,000 forintot fizetett, mert a német birodalmi márka árfolyama, körülbelül, 62 volt.

Tegyük fel már most, hogy a gépek legnagyobb részét mindeddig még nem sikerült eladnia. Ugyde, valamelyik konkurrense, *két évvel később, ugyanazokat a gépeket, ugyanabból a forrásból, már 3000 forinttal olcsóbban szerezhetette be,* mert a márka árfolyama, időközben, 59-re hanyatlott.

Lehet-e aztán csudálkozni, ha ebben az áldatlan versenyben — melyben esetleg éppen a reálisabb húzza a rövidebbet — a kereskedelmet éltető üzletkedv is megcsappan? Mert úgy áll a dolog, hogy az ingadozó valutával bíró országokban, a kereskedő *csak rizikóval* köthet oly üzleteket, melyeket *nyomban le nem bonyolíthat* s még a legóvatosabb körütekintés mellett sem biztosíthatja

magának az előnyösebb pozíciót, mert egy ügyesebb spekuláns, ki a külföldi váltóárfolyam hullámzásait jobban ki tudja aknázni, fölébe kerekedhetik.

A kereskedőnek tehát számolnia kell a valuta esésével, vagy emelkedésével s eszerint kell berendeznie külföldi fizetéseit. Ennek persze, közvetve, néha a fogyasztó-közönség issza meg a levét. A kereskedő, ha csak módjában áll, rajta veszi meg a veszteségét, míg a nyereséget — ha ugyan az örült verseny ahhoz juttatja — maga rakja zsebre.

Ily körülmények közt a *szolid üzlet*, úgyszólván, ki van zárva. A körmönfontabb kereskedőé a világ, míg a reális ember feje fölött Damoklész kardja gyanánt függ a külföldi váltóárfolyam ingadozása, amely pedig nálunk, egészbenvéve, csak néhány százalék közt mozog. De már a Kelettel való kereskedésnél mindez nagyobb arányokat ölt.

Az ezüst ára csak 1889-től 1894-ig is, 54⁵/₈ d.-ről 27 d.-re esett. Ezzel együtt változott meg mindazon valutáknak az értéke, melyek az ezüst árfolyamától függnék. Itt tehát nem egy-két százalékról van szó, hanem arról, hogy a kereskedő nem tudja, valjon a felét, vagy a dupláját kapja-e meg annak, amire számított? Mert — amint már fentebb jeleztük — az ezüst ára, aranyban, *ugrásszerűen* hanyatlott. 1893 júniusában p. o., egy hét alatt 8 d.-vel esett, ami 20%-nál többre rúg. Mialatt tehát valamely árú útban volt India felé: vagy az indiai megrendelő, vagy az európai szállító veszített rajta 20%-ot, aszerint, amint a fizetést aranyban, vagy ezüstben kötötték ki.

Ezáltal pedig lehetetlenné, vagy legalább is *hazárd-játékká válik* a kereskedés a nem aranyvalutás országokkal.

VIII.

A nemzetközi bimetallizmus ellenségei.

Általánosan ismeretes, hogy a tőkepénzesek s a bankárok az aranyvaluta hívei. Legtöbbször azonban nem a meggyőződés — mert hiszen be sem hatoltak a dolgok mélyébe — hanem *pusztán a tradíció* vezérli.

Ennek a fölfogásnak, az angol parlamentben, *Gladstone* adott klasszikus kifejezést. A nagy államférfiu, ugyanis, egy ízben így nyilatkozott: „Beismerem, hogy mezőgazdaságunk és az ezüstországokkal való kereskedelmünk, szenved az aranyvaluta miatt, de ne feledjék, uraim, hogy Anglia a világ hitelezője!”

Ez a kijelentés rendkívül megtetszett az aranyvaluta híveinek, mert ezzel maguk részére hódították a pénzvilágot, mely legerősebb bástyájukká vált.

Abban a tekintetben igaza volt *Gladstone*-nak, hogy Anglia, mint *a világ hitelezője*, az arany drágulásából hasznot húzott, mert követeléseinek s ezek kamatainak értéke, vevőképessége — az aranyvaluta által előidézett olcsóságnál főgva — egyre növekedett s nincs is szándékunk kétségbevonni, hogy az ő álláspontja jogosult lehet — Angliában, (bár ahhoz is szó fér, hogy ez az állam, gazdasága felvirágoztatása által — ami egyuttal *hazafiasabb* is lett volna — nem érhetett volna el nagyobb hasznot az aranyvaluta révén besöpört nyereségnél), de az már mégis csak viszás dolog, hogy ugyanazt *nálunk*, a kettősvaluta ellen, argumentum gyanánt hozzák fel, *mivel az a nyereség, mely a hitelező külföldi tőkepénzest a bimetallizmus ellen oppozícióba kergeti: szükségképpen veszteség az eladósodott államokra nézve, melyek közé Magyarország is tartozik.*

Külömben még ennek a nyereségforrásnak a becse is nagyon kétes. Mert mi haszna van, például, az angol pénzvilágnak abból, hogy, többek közt, Argentínának, Görögországnak, Spanyolországnak, vagy Portugáliának a hitelezője? Hány száz milliót veszített el az u. n. ekzotikus papirok? Megengedjük, hogy a fentebbi államok csődjét nem kizárólag az aranyvaluta okozta; de, hogy a kétszer oly súlyossá vált terhek helyzetüket elmérgesítették, most pedig még financiaik rendezésében is hátráltatják: az kétségbe nem vonható. Mit ér a szerencsés hitelezőnek, hogy a pénz értéke megkétszereződött, ha a tulajdonában levő 10.000 fontnyi argentinai kölcsön árfolyam-értéke 3000 fontra hanyatlott?

Ilyes esetek már gyakran megzavarták a tőkepénzesek boldogító álmát s ennek a veszedelemnek — az arany megdrágulása folytán — ma is ki vannak téve minden oldalról. Egy-egy külföldön eladósodott ország minduntalan kénytelen felfüggeszteni a készfizetéseket, melyeket — *míg az aranyvaluta tart* — még normális viszonyok közt is, *csak gazdag államok képesek, megszakitás nélkül, eszközölni.*

Erre mutat különben a nálunk megrekedt aranyvaluta is. Nyilván attól tartanak, hogy a dicsőség rövid lélekzetű talál lenni s ezért halogatják a reform betetőzését. Ha a kettősvaluta alapján reformálhattuk volna pénzrendszerünket: akkor ez az eshetőség senkit sem nyugtalanítana.

Másik nagy hátránya az aranyvalutának, a vagyonosakra nézve, az, hogy *a tőke nem érvényesülhet produktív módon, hanem parlagon hever*, bankoknál deponálva, vagy csekély kamatozású értékpapírokba fektetve. Ez okozza azt a nagy pénzbőiséget s az alacsony kamatlábat, mely az utóbbi évek alatt Európában észlelhető volt. Sokan ezt is a

bimetallizmus ellen szeretik felhozni, holott az csak a gazdasági pangás jele.

Kinek is volna ma kedve vagyonát valamely vállalatba ölni, mely neki, dacára a nagy rizikónak, alig hajt hasznot? Ennél mégis csak kényelmesebb, sőt, sok esetben, jövedelmezőbb, a pénzt biztos értékpapirokba fektetni, vagy bankoknál deponálni.

Ha a Nyugaton igazán azért volna a pénz oly olcsó, (vagyis a kamatláb oly alacsony.) mert több van belőle, mint amennyit a forgalom megkíván: *miért nem nyilvánul az az iparcikkek és nyerstermények áremelkedésében* s miért oly általános a panasz mégis a „kedvezőtlen viszonyok“ miatt? Hiszen ismert nemzetgazdaságtani tétel, hogy a pénzűzés drágaságot, ez a drágaság pedig élénkebb gazdasági tevékenységet von maga után.

Az oly eredetű pénzűzés, mint amilyen ma uralkodik, nem áldás, hanem veszélyes betegség. Veszélyes azért, mert az olcsó pénz, mely a gazdaságban nem tud érvényesülni: *a tőzsdére özönlök* s a szertelen játékszenvedélyt szítja, ami időnkint krakkokban végződik. Ez a játékszenvedély aztán ráveti árnyékát egész gazdasági életünkre. Az iparos, a gazda, a kereskedő, ki sehogysem tud zöld ágra vergődni: ezen az úton véli jövedelmét s vagyonát növelhetni. Ettől a vágytól ösztönözve: azt a csekély *forgalmi tőkét*, mely fölött még rendelkezik, *elvonja gazdaságától, üzletétől s a tőzsdére viszi*, de a remélt meggazdagodás helyett, koldusbotra jut. Hiszen tudvalevő, hogy a laikus közönség mindig a katasztrófa előtt szokott legvakmerőbben beleugrani a tőzsdei spekulációkba. A hitvány hivatalnoki fizetés s az üzleti pangás pedig egyenesen *rátérli* az embereket arra az útra, ahol oly könnyűnek látszik a meggazdagodás.

Mit használ az, ha, egy-egy nagyobb derút után, a

tőzsdét drákói törvényekkel akarják bilincsekbe verni, még pedig éppen azok — ami jellemző — kik szebb napokban leglelkesebb hívei voltak? Midőn az egész gazdasági szervezet inficiálva van: a részleges operáció mitsem ér.

Ami pedig a bankokat illeti: azok nyeresége csakis attól függ, hogy hányszor s mily haszonnal képesek tőkéjüket megforgatni? Az arany megdrágulásából nekik semmi hasznuk sincs, mert ügyleteiket rendszeren rövid idő alatt bonyolítják le. Jelzálogkölcso-neik alapján zálogleveleket bocsátanak ki, az állami kölcsönök címleteit forgalomba hozzák, pénztári készletük pedig nem több a szükségesnél. *Legfőbb érdekük az, hogy minél több és vagyonosabb kliensük legyen, hogy minél több vállalatot létesíthessenek és támogathassanak.* Ehhez azonban az aranyvaluta nehezen juttatja őket, mert ily célok csakis az összes gazdasági tényezők prosperálása mellett érhetők el.

Az *aranyvalutás országokban* még a jegybankok sem nyertek aranykészletükön semmit. Nyereségük örökké fiktív marad, mert sohasem realizálhatják.

S vajon bármely hitelezőnek nem jobb-e, ha adósa jómódú, ha viszonyai rendezettek, mint, hogyha a tönk szélén áll? Érdekében feküdhetik-e, hogy kiszípolyozza őt, hogy megegye a tyúkot, mely neki tojásokat ad? Ki fog neki akkor tőkéje után kamatot fizetni?

Nem tekintve azt az előnyt, a melyet a vagyonos a virágzó vállalattal, üzlettel, vagy jövedelmező birtokkal rendelkező adós nyújt: a gazdaság föllendülésével megnövekszik azoknak a száma, *fogyasztó- és hitelképessége* is, kik a tőkét produktív célokra használják fel. A hitelezőnek így többször nyílik alkalma kölcsönözni s emellett nagyobb biztonságra is számíthat.

Ezt értettük azalatt, hogy a gazdasági tényezők érdekei

nemcsak hogy nem ellenkeznek egymással, hanem, hogy egyiknek prosperálása egyenesen föltételezi a másikat.

Elszomorító jelenség, hogy a tőke hivatására nézve a nézetek oly eltérők, mert a tőkének nem az a rendeltetése, hogy egyeseknek gondtalan életet biztosítson, hanem hogy, a többi gazdasági tényezőkkel együtt, az általános jólétet előmozdítsa.

IX.

A kettősváluta szociális-politikai jelentősége.

Lelkiismeretük megnyugtatására már azt is állítják az aranyérc buzgó hívei, hogy nem is a gazdagot sújtaná a reform, hanem, ellenkezőleg, éppen csak a szegény embert. Mert, ha a bimetallizmus áldásos volta az árak emelkedésében nyilvánulna: akkor többbe kerülne az életfenntartás is s így azok szenvednének leginkább, kik meghatározott jövedelemmel rendelkeznek. A munkás munkabéréből, az özvegy változatlan összegű nyugdíjából, az árva csekély vagyonkája kamataiból, a kishivatalnok pedig fizetéséből sehogy sem élhetne meg.

Megindító ez a gyöngéd gondolkozás!

Még csak az hiányzik, hogy ünnepélyesen kijelentsék, mikép a pénzvilág az aranyvalutát a saját érdeke ellen s csakis a szegényebb sorsúak javának előmozdítása végett kívánja fenntartani!

Bár az érintett kifogás ellen, *annak eredete* a legjobban bizonyíték: mégsem fog ártani, ha kissé erre az ellenvetésre is jobban rávilágítunk, annyiival is inkább, mivel az szorosan összefügg a munkáskérdéssel.

Az arany hívei ugyanis nagy garral bangoztatják, hogy a munka nem vált olcsóbbá, holott, ha csakugyan

az arany megdrágulása okozná az állítólagos gazdasági válságot — amint azt mi állítjuk — *akkor a munkabérnek is épp úgy csökkennie kellett volna*, mint ahogy az árúk ára csökkent.

Íme, ily okoskodásra vezet a száraz elmélet, mely egy kalap alá vonja a munkát az árúkkal s köztük nem téve különbséget: teljesen ignorálja, hogy nem minden cipő illik ugyanarra a kaptafára.

Hogy a kis ember életfenntartása az arany egyeduralkodásának megszűntével többbe kerülne: az merőben téves felfogás, mert az ő szükséglete igen szűk határok közt mozog s oly javakból áll, melyeknek az ára egészen más tényezőktől függ, mint a világkereskedelem tárgyait képező cikkek ára. *A valuta pedig csakis ez utóbbiakra gyakorol befolyást.*

A szegényebb sorsúak legfőbb szükséglete: a lakás, az élelem s a ruházat.

A lakásbérek nagysága s az ezüst ára között bizony édeskevés az összefüggés. Ez lokális természetű dolog, melynek a világkereskedelemhez semmi köze. Erre nézve, például, Japán sohasem fog velünk versenyezhetni. Magyarország majd minden városában más-más lakásbérekre akadunk, *melyek eddig is a helyi viszonyok szerint alakultak s azok szerint fognak alakulni ezentúl is. A lakásbérek nem váltak olcsóbbakká az aranyvaluta miatt s így nem kell attól sem tartanunk, hogy annak megszűntével meg fognak drágulni.*

A szerényebb viszonyok közt élők s a munkások élelmezése tekintetében ugyanaz mondható. Hiszen az élelmiszerek éppen az utóbbi időben, az aranyvaluta uralma alatt, drágultak meg oly szertelenül s így ezekre sem illik az, mi az árúk legtöbbjéről állítható. Mert az élelmiszerek s az italok áremelkedését nem a valuta minéműsége, *hanem a közvetítő kereskedők kapzsisága s a fogyasztási adók*

fokozatos felsrófolása okozza. Amíg a hús a gazda istállójából a szegény ember fazekába kerül: át kell mennie a fináncok és mészárosok kezén. Természetes, hogy így aztán kétszer oly drága lesz.

De, ha az állam, a gazdaság fellendülése folytán, *más irányban* növelhetné jövedelmeit: *akkor megszüntethetné,* vagy legalább is tetemesen *lefokozhatná* a fogyasztási adókat, ami aztán örvendetes módon *csökkentené az élelmiszerek s az italok árait is.* Ebben a tekintetben tehát a bimetallizmustól *éppen ellenkező eredmény várható.*

Igaz, hogy a ruházat valamelyest megdrágúlna, de, míg egyrészt a szegény ember, öltözködés dolgában, nem szokott valami nagy lukszust kifejtteni: másrészt bő kárpótlást lelne helyzetének fokozatos javulásában.

Az állami kisebb tisztviselők silány javadalmazása köztudomású. Lehet, hogy a kormány örömet lendítene sorsukon, ha tehetné. De hát honnét vegye rá a pénzt? Hiszen az adóprés már úgylis tűrhetetlen s mégis alig futja a legszükségesebb kiadásokra, kivált kulturális célok előmozdítására, amire pedig nagy szükségünk volna. S miből fizessenek az állampolgárok még több adót, ha jövedelmük megcsappant, ha nem mernek vállalkozni s ha szerénynél is szerényebb fizetésük semmi arányban sem áll a tényleges viszonyokkal?

Az állam érdeke azt kívánja meg, *hogy erővetteljes, nem pedig folyton ingadozó, gyöngyűlő adóalannyal bírjon s* hogy polgárai ne kiszípolyozottak, hanem vagyonosak legyenek. Ezt pedig csak duzzadó fejlődésben levő gazdasággal lehet elérni.

Gazdasági életünk összes tényezői úgy függnek össze egymással, mint a lánc egyes szemei. Érdekellentéttről itt szó sem lehet. Ha a mezőgazdaság virágzik s a gazdának jobb sora van: akkor többet költöthet, többet vásárolhat,

mint hogyha, a szükségtől szorítva, pénzét kuporgatnia kell. Előbbi esetben az iparcikkek kelendősége is nagyobb lesz, a kereskedelem megélénkül s a kereskedő többször forgathatván meg tőkéjét: busásabb nyereségre tesz szert, amiből, közvetve, ismét csak a produkáló osztályok húznak hasznot. A gazdaság általános prosperálása megnövelné a keresletet a szellemi és testi munka iránt, miáltal megjavulna a hivatalnokok helyzete, a munkabér pedig — még ha sztrájkok által is — feljebb szöknék. De ezek a sztrájkok, mivel *a vállalkozó is abba a helyzetbe jutna, hogy megjavíthatná a munkabért*, korántsem lennének oly fenyegetőek, mint manapság, midőn a roppant rézsi a gyár fennállását veszélyezteti s a vállalkozó, gyakran a legjobb akarat mellett sem elégítheti ki munkásainak jogos követeléseit. Végre, az állam jövedelmei is gyarapodnának minden irányban, úgy, hogy jobban fizethetné hivaľálnokait, tőkélethesíthetné az adminisztrációt, szaporíthatná a személyzetét, többet áldozhatna gazdasági és kulturális célokra stb., a tőke pedig ott érvényesülne, ahol, mint gazdasági tényezőnek, érvényesülnie kell, nem pedig a — hazardjátékoknál.

A munkabérre vonatkozólag, legyen szabad még a következőket megjegyeznünk.

Igaz ugyan, hogy a munka bére — *bizonyos határig* — szintén a kereslet és kínálat egymáshoz való viszonyától függ, de ezen általánosan elismert tétel is csak lokális jelentőségű.

Ha a munka, oly értelemben, mint valamely árú, *a világkereskedelem tárgyát képezné*: akkor igenis beszélhetnénk arról, hogy árára a monetáris viszonyok közvetlen befolyást gyakorolnak. *Igy azonban hatásuk csak közvetve nyilvánul, de nem a munkabér csökkenésében, hanem a munka-*

*nélküliek nagy számában s a szocializmus terjedésében a kultur-
államokban.*

*A munka olcsóbbá válásának ugyanis határt szabnak a
helyi viszonyok s az egyéni létfenntartás minimális követelése.*
Minthogy azonban a munkabér már azelőtt is csak kivé-
telesen emelkedett ezen minimum fölé: természetes, hogy
most, midőn az élet megdrágult, nem csökkenhetett.

Igy azt látjuk, hogy legmagasabb a munkabér
Amerikában, mert ott drága az élet s nagyok az igények,
ellenben legalacsonyabb Kinában, hol a munkás, a szó
szoros értelmében, állat módjára él s igényei egyáltalán
nincsenek.

A munkabér magassága mindig az egyéntől s a helyi
viszonyoktól függ és így a munkás sem azonosítható egy
zsák lisztrel, mely New-Yorkban is ugyanaz, mint Sang-
haiban.

Hogy a munkát nem tekinthetjük oly árunak, mint
más egyebet: azt az a körülmény is bizonyítja, hogy a
munkabérek — dacára a kivándorlásnak — *nem nivellá-
lódtak.* Külömbözők az egyes kulturállamokban, sőt külö-
mbözők ugyanazon ország egyes területein is. A kivándorlás,
egyik-másik helyen, legfeljebb apasztja a munkanélküliek
számát s arányosabban osztja el a munkaerőt. A munka
árát azonban csak ritkán befolyásolja.

Ha igaz volna, hogy a munkabér *csakis* a kínálat és
kereslet egymáshoz való viszonyától függ: akkor annak
ma hihetetlenül alacsonynak kellene lennie, mert minden
munkanélküli találhatna munkát, ha azt *olcsóbban* kínálná
munkában levő társánál. Pedig mit tapasztalunk? *Mig
egyfelül folyton nő a munka nélkül szűkölködők száma, más-
felül az átlagos munkabér is egyre emelkedik.*

Ez onnét van, mivel, az élet megdrágulása mellett,
az ipar mai fejlettsége s a gépekkel való bánni tudás

nagyobb intelligenciát és szakértelmet követel, ami, viszont, a munkás igényeit fokozza. Napi 40 krajcárral fizetett munkást nem lehet, mint manipulánst, a géphez állítani. S ha húszan konkurálnának is erre a helyre: bizonyos béren alul — több időre — egysem vállalhatná el a munkát. A vállalkozónak pedig gyakorlott, értelmes, megbízható munkásra van szüksége s így, ha minduntalan változtatná őket: csak a saját érdeke ellen törne.

Ez az oka, hogy a munkabér nem csökkent, dacára a munkanélküliek nagy számának.

A 23 angol Trade-Union jelentéséből, például, kitűnik, hogy — bár a munkabérek átlag emelkedtek — tagjaik közül:

1890-ben	2·4%,
1891-ben	4·7%,
1892-ben	8·3%,
1893-ban	9·9%

maradt munka nélkül. Ime, ezekben a számokban nyilvánul az aranyvaluta hatása, a *munkahiány képében*.

Az aranyvaluta kiküszöbölésével tetemesen megcsökkenne ezeknek a szerencsétleneknek a száma, nem burjánoznának fel úgy a proletárság, mely az államfelforgató eszmék melegágya; úgyszintén megcsappanna az ijesztő mérveket öltő kivándorlás is.

A munkások helyzetének javulásával az osztálygyűlölet is veszítene éléből. Ez pedig nem csupán a munkás érdeke, hanem a vagyonos osztályé is. Hosszú időre letűnnék a napirendről a századvég legégetőbb problémája, mely még a koronás főeknek is álmatlan éjjeleket okoz s már eddig is számtalan ember életébe került. Hány áldozata lesz még?

A német szocialisták azért kardoskodnak az aranyvaluta mellett, (nem feltűnő-e, hogy éppen csak *ebben* a

kérdésben értenek egyet a tőkepenzesekkel?) mert nem a munkásviszonyok javulását, hanem a forradalmat óhajtják s mert minden reform, melyet a munkások érdekében kontemplálnak: elodázza őket céljaiktól. A társadalom ezen páriái, vérfürdő révén akarnak a földi javak birtokába jutni s jelszavuk: vesszen a gazdag, pusztuljon a tőke uralma!

A tőkepenzesek pedig, azzal, hogy a reform elé gátakat emelnek: (mert bátran lehet állítani, hogy rajtuk mulik; hisz kezükben a pénz, a sajtó, szóval: a hatalom) buzgón tolják előre halálos ellenségeik szekerét.

Akit az isten el akar veszejteni: vaksággal veri meg!

X.

A valutakérdés praktikus megoldása.

Akik az eddig mondottakat figyelemmel kísérték: könnyen levonhatják belőle a tanulságot.

A gazdasági mizériáknak kútforrása — nem tekintve a speciális eseteket, — az, hogy a nemzetközi forgalomban *csereeszközüül és értékmérőül* szolgáló valuták *maguk is nagy és egymással ellentétes értékingadozásnak vannak alávetve*. Ez szüli meg aztán a valuta-differenciákat.

Pedig az *értékmérőnek* lehetőleg *állandó értékűnek* kellene lennie, különben nem képes megfelelni hivatásának.

Minthogy ez a cél, teljesen és ideális értelemben, el nem érhető, mert változatlan és abszolút érték nem létezik: azt a fémét kellene pénz gyanánt használnunk, mely *az érték-állandóságot* leginkább megközelíti. Ha már most az összes, rendezett pénzvviszonyokkal bíró s egymással kereskedelmi összeköttetésben álló országok szintén elfogadnák ezt a fémét valutájuk alapjául: akkor *egy csapással megszűnnének*

a valuta-differenciák is, mert ha, ezek után, az uralkodó valuta értéke, az árukkal szemben, változnék is: ez a változás *valamennyi országot egyformán érintene s nem részesítené haszonban egyiket sem a másik rovására*, ahogy az jelenleg történik.

Mint hogy pedig a világnak sem arany-, sem ezüst-készlete, *külön-külön*, nem elég nagy arra nézve, hogy egyikkel, vagy másikkal a fentebb jelzett célt elérni lehessen: ez a kérdés *csakis a nemzetközi bimetallizmus segítségével oldható meg*.

Ez esetben, ugyanis, az arany és ezüst — a meghatározott értékviszony alapján — *egygyé olvadva*: kellőleg teljesíthetné a világforgalomban az *egységes értékmérő* funkcióját.

Az a kérdés merül fel már most, hogy képes volna-e a kulturállamok szövetkezete, az arany és ezüst közt megállapítandó ezen *értékviszonyt* fenntartani, mikor a nemes fémek termése folyton változik?

Erre csak az a válaszunk, hogy dacára annak a folytonos s korántsem párhuzamos ingadozásnak, melyet a két nemes fém termelésében 1873-ig észlelni lehetett: *maga Franciaország* is képes volt, az ő kettősvalutájával, *az egész világon* fenntartani az $1:15\frac{1}{2}$ -es relációt. Lehet-e hát abban kételkedni, hogy ez az értékviszony nem volna fenntartható akkor, ha Anglia, Franciaország, Németország, Ausztria-Magyarország s az Egyesült Államok, egymással szövetkezve, arra alapítanák pénzrendszerüket? Bizonyára nem. Hiszen bárhogyan alakulna is, ezen szövetkezés mellett, az arany, vagy ezüst évi produkciója: az legkevésbé sem befolyásolná a megállapítandó *relációt*. Mert, ha az egyik fém termése megnövekszik is: annak hatása egyaránt kiterjedne mindakét nemes fémre.

Az egyik fémnél esetleg beállható bővebb termés tehát a kettősszaluta értékét sem befolyásolná oly mértékben, amint azt ma látjuk a kétféle valutánál, mivel az a hatás, amit az arany, vagy ezüst nagyobb termése okozhatna: megoszlanék a két nemes fém között, míg most, ugyanaz a hatás csupán az egyiket érinti s ennél fogva kétszeres súlylyal is nehezedik rá.

Hasonló volna ez ahhoz, mint hogyha jegybankunk, ügyet nem vetve a forgalom kívánalmaira: aránylag több tizforintos bankjegyet bocsátana ki, mint százforintosat. Ezzel, a forgalomban, sem a tizforintos bankjegyek értéke nem csökkenne, sem a százforintosoké nem emelkednék, mivel az előbbi az utóbbinak, *minden körülmény között*, egytizedét képviselné.

A bankjegyek értéke csak akkor változnék meg, ha *az összes állomány* (tizes és százas együttvéve) nagyobb volna, mint amennyire a forgalomnak szüksége van. Ebben az esetben azonban a devalváció *egyformán érné mind-akettőt*.

Igy vagyunk az arannyal és ezüsttel is. Bármily arányokat öltön is évi termelésük: egy gram ezüst — a megállapított viszony szerint — mindig változatlan hányadát képezné egy gram arannak, mert a két fém egymástól nem volna elkülöníthető.

Minthogy tehát értékük — egymással szemben — meg nem változhatnak: senkisem tenne többé különbséget a két fém között, arra számítván, hogy egyiknek valamikor nagyobb értéke lesz, mint a másiknak. Az arany és ezüst csakis a szükség és célszerűség szerint oszolnának szét a forgalomban, éppen úgy, mint a bankjegyek különböző nemei: a tizes, százas és ezres.

Ily módon az arany ezentul is a civilizált országokban

maradna, míg az ezüst, nagyobbára, a Kelet forgalmát fedezné.

Külömben mi sem lehetünk el ezüst nélkül. A kis embernek csakis ezzel fizethetünk, ki nem is köti magát az aranyhoz, mert bevételei és kiadásai csekélyek, az arany-pénz pedig — apró voltaához képest — nagyértékű s könnyen elveszithető. De — szerény anyagi viszonyainál fogva — Európa lakosságának túlnyomó része egyébkint is ezüstre van utalva s így a fehér fém számára nem is kellene új pozíciót teremteni.

Ha mindazonáltal kitünnék, hogy a forgalom előnyben részesíti az aranyat: akkor bocsássák azt a *jegybankok* a forgalom rendelkezésére s fedezzék bankjegyeiket, részben ezüsttel. Ne tessék ezen elszörnyűködni. Csak arról van szó, hogy valamely előítélettel szakítsunk. A bankjegyek értéke semmikép sem fog szenvedni a részleges ezüst-fedezet miatt, ha a nemzetközi szerződés ezt elvül kimondja.

A bankok pincéi képeznék az ércpénzek gyűjtőmedencéjét, melyből a forgalom — szükség szerint — aranyat, vagy ezüstöt venne ki.

Kimerülhetne-e az arany ebből a medencéből? Erre a kérdésre határozott *nemmel* kell felelnünk. Hiszen ez a veszély, tiszta aranyvaluta mellett, sokkal nagyobb s mind- eddig mégsem következett be. Kedvtelésből senki sem fog a banktól aranyat kérni, csak ha szüksége van rá.

De, tegyük fel azt a valószínűtlen esetet, hogy a nyugati államok elvonják a mi aranyunkat s ezüsttel árasztanak el bennünket, minekfolytán nálunk aranyat csakis fölpénzzel (ázsióval) lehetne kapni: még akkor is biztosra vehetjük, hogy ez az állapot nagyon rövid ideig tartana, mert azok az államok mindenkor, amidőn tőlünk árúkat vesznek, csakis arannyal fizetnének, melynek nálunk nagyobb értéke, vevőképessége van, mint túl a határon s

melyért, eszerint, több árút is kaphatnak, mint hogyha ezüsttel fizetnének. Az arany beözönlése következtében tehát már ezen az úton is megszűnnék az ázsio. Másrészt az arbitrázs is addig-addig küldené külföldről az aranyat, (melyért itt több ezüstöt kap, mint odaát) míg végre nem látna rajta többé hasznot, ami egyértelmű az ázsio megszűnésével.

Az arany és ezüst tehát mindig arányosan oszolnék meg az államok közt. Egyetlen ország sem árasztathatnék el csupán az egyik fémmel oly mértékben, *hogy területén a két fém között nagyobb differencia támadjon azok szállítási költségeinél.*

S ha a bimetallizmus érdekében a világ leghatalmasabb államai szövetkeznének egymással: az ő együttes forgalmukból sem tűnhetnék el az arany, mert, hol van a földabroszon az az állam, mely ebből a hatalmas medencéből képes lenne az aranyat kiszivattyúzni?

Ha pedig (föltéve, de meg nem engedve) az egymással szövetkezett országok valamelyike megszegné a szerződést s újra az aranyvalutára akarna visszatérni: az, a többire nézve, teljesen irrelevans volna, mert az *elpároltolttal szemben is fenntarthatnák a megállapított értékviszonyt.* A szerződésszegésnek tehát egyáltalán *nem volna értelme,* már csak azért sem, mert az illető állam *egymaga* sem valutájának értékét meg nem változathatná, sem pedig az aranyat el nem vonhatná a többiektől. Hiszen egyetlen ország csak nem képes abszorbeálni a világ összes aranykészletét! De meg látjuk azt is, hogy jelenben — dacára az aranyvalutának — az egyes országok mégis meg tudják őrizni aranykészletüket.

Ha pedig valamely állam beszüntetné a készfizetéseit s kénytelen volna papirvalutára térni: akkor — a csekélyebb értékű valuta által istápoltsport megnövekedése

s az ennek nyomában támadó gazdasági felvirágzás folytán — mihamarább ismét beléphetne a készfizető államok sorába, mire — a saját érdekében — törekednie is kell, mert, minél alacsonyabb a valutájának értéke: annál nyomasztóbbak rá nézve a kamatterhek a külföldi adósságok után. Hogy a fentebbi célt a bimetallizmus mellett gyorsabban érhetné el: ahhoz semmi kétség sem fér.

Állítják, hogy Anglia csakis aranyvalutájának köszönheti gazdagságát s a világkereskedelmet közvetítő hatalmas állását. De ez nem felel meg a valóságnak. 1872-ig Angliának csak névleg volt aranyvalutája, tényleg azonban Franciaország révén élvezte a bimetallizmus minden előnyét. Valutája csak annyiban különbözött a kettősvalutától, hogy, ha ezüstjét, az $1 : 15\frac{1}{2}$ -es *reláció alapján*, aranyra akarta becserélni: az ezüstöt, saját pénzverője helyett, Franciaországéba küldte. *Ezt bármikor megtehetette ebben a században 1872-ig s így mindaddig az aranyvalutája sem kedvező, sem kedvezőtlen hatást nem gyakorolhatott gazdasági életére.* Anglia hatalmi állása és gazdagsága azonban nem 25 év előtt keletkezett, hanem századokra terjed vissza s csakis speciális helyzetének, népe műveltségének és kereskedői szellemének tudható be. Ez utóbbi erények által vált a világ leghatalmasabb államává, mint az ó-korban a föníciaiak. Ehhez pedig a valutának *akkor* még semmi köze sem volt, mert az *csak egy negyed század óta* — mióta a két fém között a viszony annyira megváltozott — gyakorol befolyást az egyes országok gazdasági életére, oly faktorra nőve ki magát, melylyel számolni kell.

Tehát nem maga a valuta, hanem a *két fém közötti reláció a fődolog.* Mert — a megváltozott értékviszonynál fogva — Angliában a mostani aranyvaluta *már nem azonos a régebbivel*, mi legjobban kitűnik az ellene ott is megindult agitációból, melynek vezérei jelenleg az angol kormány

tagjai közt foglalnak helyet. Ha a Szigetország *tényleg* az aranyvalutának köszönhetné hatalmát: vajon megütnék-e az angolok a hazaárulókat kormányukban?

Azt is felhozzák még a bimetallizmus ellen, hogy az európai bankok aranykészlete sohasem volt oly nagy, mint jelenleg; mire való volna tehát még jobban szaporítani az ércpénzt, mikor már a meglevővel sem tudnak mit kezdeni? Ez csak erősen csökkentené annak értékét, az árak hirtelen felszökknének, aminek aztán krízis lenne a vége.

Az arany felhalmozódását a bankoknál, először is, muló természetű körülmények okozták s így nem lehet azt állandó jellegűnek tekinteni és argumentum gyanánt felhasználni oly rendszer ellen, melynek uralma — ha beválik — évszázadokra terjedhet ki. Muló a gazdasági pangás, a délafrikai aranybányák mesés gazdagsága, sőt talán még — az Egyesült Államok esztelen valutapolitikája is. (Az utóbbi időben, ugyanis, Amerika összes aranya Európába özönlött s az ottani kormány csakis véget nem érő kölcsönök segítségével képes kincstárában a hiányt pótolni, mely azonban újra csak a kontinens felé veszi útját. Ha a küszöbön levő elnökválasztásnál az aranypárt kerekednék a most uralkodó szintelen párt felé: akkor az amerikai arany csakhamar visszaszivárogná s az európai bankok aranykészlete rohamosan csökkenne; de ha az ezüstpárt diadalmaskodnék: akkor az, Európára nézve, egyértelmű volna a gazdasági katasztrófával).

Másodszor, teljesen téves az a felfogás, hogy a nemzetközi bimetallizmus, az árak emelkedését *az ércpénz szaporítása által véli elérhetőnek*. Ez utóbbi csupán egy velejáró, tőle el nem választható dolog, melynek sokan nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint amennyit megérdemel. Ha *tényleg* a pénz szaporítása (s ennek folytán devalválása) volna a cél, akkor a kettősvalutára, ezidőszerint, csakugyan nem

volna szükségünk, mert az árak emelkedhetnének a ma uralkodó pénzbőségénél fogva is. De ez az áremelkedés — tisztelt ellenfeleink előtt nyilván érthetetlen okokból s rejtélyes módon — ennek dacára sem következett be. Pedig ha még a jelenlegi pénzbőség sem volna elég: a forgalmi eszközöket szaporítani is lehetne a kontinensen, törvényes fedezetű papírpénznek újabb kibocsátása által. Fedezetben ugyancsak nem mutatkoznék hiány.

Már csak ebből is kitűnik, hogy az orvoslás módja nem a pénzsziporításban rejlik. *A mostani alacsony árakat sem a pénzsűke okozta,* (hisz ez esetben mindenütt egyformán estek volna az árak) *hanem igenis okozta a két nemes fém értékének egymástól való eltávolodása s az ebből eredő valuta-differencia. Ezt kell megszüntetni,* ha gyökeresen akarunk segíteni a bajon.

Ha az ezüst mai szerepkörét tekintjük: az a feltűnő jelenség ötlük szemünkbe, hogy, dacára az ellene folytatott hajszának, mégsem hever sehol, nagyobb mennyiségben, tétlenül felhalmozva, sőt, hogy az újabb termékek is azonnal elhelyezést nyernek a világforgalomban. Az ezüst értéke tehát nem azért csökkent, mintha felesleges tömegben léteznék s ez nyomná az árát, hanem egyszerűen azért, mivel megfosztották régebbi előjogától, vagyis attól, hogy szabadon lehessen veretni.

Már ebből az okból is kizártnak tekinthető, hogy, kettős valuta mellett, az ércpénz aggodalmatkeltő módon felszaporodhassék.

De, különben is, vagy több a világ nemes fém-készlete, mint amennyire a forgalomnak szüksége van, vagy nem. Ha — amint állítják — az ezüst tulságos felszaporodása folytán, több: akkor annálinkább érdekünkben fekszik a bimetallizmus, mert a fehér fém elértéktelenedése csak még inkább *növeli a szakadást a két fém értéke között,*

ami, viszont, gazdasági érdekeinkre nézve rejt magában fokozottabb veszedelmet. Végre is egymásra vagyunk utalva *s botorság magunk közé efféle mesterséges válaszfalat emelni.* Ha pedig nem több: akkor egyáltalában nincs rá semmi ok, hogy a pénz elértéktelenedésétől tartsunk.

Szóval, bármikép forgassuk is a dolgot: semmi értelmű sincs annak, hogy az ezüstpénznek magánemberek részére való veretését korlátozzuk.

A volt pénzügyminiszter ur abban a hiedelemben él, hogy azzal lerótt a tartozását a fehér fém iránt, hogy ezüst forintokat és koronákat veretett, holott ez mitsem ér mindaddig, amíg azok, szabad verés útján, nem kerülnek forgalomba. Szabad verés azonban törvényes reláció nélkül nem képzelhető. *Bármely intézkedés, mely az ezüstnek szerepet jelöl ki a forgalomban: hiábavalónak fog bizonyulni, ha egyuttal nem állítja helyre s nem állandósítja a régi értékviszonyt az arany és ezüst között.* Minden más reláció, kisebb-nagyobb mértékben, *csak permanenssé tenné a válságot.*

Nem izetlen komédia-e az, hogy, Európának több milliárdra rúgó ezüstpénzkészletére nézve, a *saját területén* minden állam, nemzetközi megegyezés nélkül is, elismeri, sőt dekretálja az 1 : 15½-es értékviszonyt (a kontinensen forgalomban levő ezüstpénzek, úgyszólván, kivétel nélkül ezen reláció alapján verettek), határain túl azonban mitsem törődik az árával. Nem furcsa-e az a helyzet, hogy létezik ezüst, melynek értéke úgy viszonylik az arany értékéhez, mint 1 : 15½-hez, de egyuttal van olyan ezüst is, melynél ez a viszony az 1 : 31-es relációnak felel meg? Nevetni lehetne rajta, ha következményei nem volnának oly siralmasak.

Hogy a *nemzetközi bimetalizmus* létrejötte megváltoztatná ezt az állapotot s kedvezően befolyásolná a mai vi-

szonyokat: az bizonyos; de, hogy ez az operáció oly veszedelmes lenne: abban erősen kétkedünk.

Már az előzetes intézkedések is, (mint p. o. India pénzverőinek újból megnyitása az ezüst számára, a kormányok *elvi* megegyezése, a *teljhatalmú* képviselők konferenciái stb.) fokozatosan feljebb rugtatnák az ezüst árát, úgy, hogy a szerződés publikálása — melyben célszerű volna az *ezüstitbányák államosítását s a bankjegyeknek, részben, ezüsttel való fedezését is kikötni* — már a megváltozott s az új relációnak megfelelő viszonyok között történhetnék meg.

Hogy az ezüst áremelkedése krízist okozna: *az kizártnak tekinthető*. Hatása inkább csak a gazdasági viszonyok gyors megjavulásában s a vagyonosodásban nyerne kifejezést. Ez pedig éppen nem alkalmas arra, hogy válságot idézzon elő. *Hiszen még az ezüst devalválódása is — amely pedig nem volt előre látható s mely a termelő osztályokat folytonos anyagi veszteséggel sújtotta — csak lassu és fokozatos gazdasági depressziót idézett elő, nem pedig hirtelen krízist.*

Igaz, hogy, kezdetben, a spekulációnak bő alkalma nyílnék a zavarosban való halászásra, de ez senkit vissza nem riaszthat a reformtól. Mert mi volna ez az átmeneti kalamitás a gazdasági élet fölpezsdülésével s tartós virágzásával szemben.

Persze, még csak öt évvel ezelőtt is, sokkal könnyebben lehetett volna a nemzetközi egyezséget létrehozni, mint ma; de akkor még nem égettek a sebek annyira s egyre bizva a viszonyok javulásában: jónak látták kifigurázni a reformtörekvéseket. Intő példa ez, hogy tovább már ne késlekedjünk.

Európa parlamentjei, úgy szintén Amerika is, *elvben* már mellette vannak, de a felelős kormányok még mindig

haboznak, hogy az elhatározó lépést megtegyék. Egyik a másikat tuszkolja előre.

S ezen nincs is mit csudálkoznunk, mert bármily nagy mérveket öltön is még ezentúl a válság a mostani valuta-viszonyok következtében: azért (bár nem jogosan) az *előző* kormányra hajlandók hárítani az ódiumot. Magának a reformnak a következményeiért azonban már egyedül reájuk hárulna a felelősség.

Egyrészt ez a bátortalanság, másrészt pedig a pénzvilág hatalmasainak indokolatlan oppozíciója hátráltatták eddig is a nemzetközi bimetallista-szövetség létrejöttét. De *a folyton növekedő válság egyre hangosabban követeli a gyors cselekvést* s mi bizunk abban, hogy, a meddő akademikus vitatkozások mellőzésével, az érdekelt államok kormányai végre-valahára akcióba lépnek.